

חוברת עזר
להוראת חומש ויקרא

פרשת קדושים

החוברת הופקה במיזם משותף של מינהל החינוך הדתי
מכללה ירושלים ותלמוד תורה מורשה
ע"פ תוכנית הלימודים בתורה של בית הספר היסודי הממלכתי דתי

ירושלים עיה"ק, התשע"ה

כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק ולצלם ללא מטרות רווח
תלמוד תורה מורשה ירושלים
ת.ד 34055 ירושלים, 40'91

כתיבה: הרב גדי שר שלום
צוות היגוי ועריכה: הרבנים הלל פלסר, עמוס נתנאל, רפאל וסרטייל, דביר שפרן
סדר: הרב משה קפלן

תוכן העניינים

5 פתיחה

פרק יט

פתיחה: מעלתם של ישראל הקדושים -

11 המצוות מקדשות אותם

12 מורא הורים ושמירת שבת

14 איסור עבודה זרה

15 קרבן שלמים

17 מתנות עניים

21 יושר ביחסים שבין אדם לחברו

33 איסורי כלאים

35 שפחה חרופה

36 איסור ערלה ומצוות נטע רבעי

40 איסור חיקוי למנהגי עבודה זרה

43 איסור חילול בתו לזנות

44 קדושת השבת והמקדש

45 איסור אוב וידעוני

46 כבוד תלמידי חכמים וזקנים

47 היחס לגר

50 יושר במסחר

52 סיום

53 המסרים העולים מפרק יט

פרק כ

59 פתיחה לעונשי העריות

62 עונשו של הנותן מזרעו למולך

65 עונשו של הפונה לאובות וידעונים

65 ציווי להיות קדושים ולשמור מצוות ה'
66 עונשו של מקלל אביו ואמו
66 עונשם של העוברים על איסורי העריות
69 קדושת ארץ ישראל ועם ישראל והבדלתם מן העמים
71 עונשו של בעל אוב וידעוני
72 המסרים העולים מפרק כ
74 סיכום פרשת קדושים

פתיחה

פרשת קדושים מתחלקת לשני חלקים. בחלקה הראשון ישנן מצוות רבות שנאמרו לכל העדה, ובחלקה השני מופיע העונש על איסורי העריות, עליהם הוזהרנו בפרשת אחרי מות.

המצוות הרבות המופיעות בפרשתנו כוללות בתוכן מצוות עשה ומצוות לא תעשה, מצוות שבין אדם לחברו ומצוות שבין אדם למקום, מצוות המוטלות על היחיד ומצוות המוטלות על הכלל. במהלך הלימוד ננצל את ההזדמנות לחדד אצל הילדים את ההבדל שבין מצוות עשה למצוות לא תעשה ובין מצוות שבין אדם לחברו למצוות שבין אדם למקום. בסיום הפרק נוכל לערוך טבלא ובה רשימת המצוות ולציין טור בו ניתן לציין מהו אופי המצוה (עשה או לא תעשה, בין אדם למקום או בין אדם לחברו וכו').

בפתח לימודה של הפרשה נתייחס למספר שאלות:

- א. מדוע נאמרה פרשה זו בהקהל?
- ב. האם במהלך הלימוד נרחיב בכל מצוה ומצוה בשווה?
- ג. האם בכל מצוה נפרט ונביא הלכות שונות הקשורות למצוה?
- ד. האם נביא סיפורים המסייעים להבנת והמחשת המצוות?
- ה. האם נחפש קשר בין מצוה למצוה?

מדוע נאמרה פרשה זו בהקהל?

נאמר בפסוק ב בפרקנו: "דַּבֵּר אֶל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם...". ומכאן למדו חכמינו ז"ל, כמובא ברש"י: "מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל...".

כל פרשיות התורה נאמרו על ידי משה לכל ישראל - אם כן מה מיוחד פרשה זו, עליה אמרו חכמינו ז"ל "שנאמרה פרשה זו בהקהל"?

שאלה זו שואל בעל שפתי חכמים, וזו לשונו: "והרי כל התורה כולה שנה משה לכל ישראל, כמו שפירש רש"י בפרשת כי תשא (שמות לד, לב)?". שתי תשובות משיב בעל שפתי חכמים:

האחת: "ויש לומר דפרשה זו נאמר להם בהקהל נשים וזמן, דכתיב: 'כל עדת בני ישראל'... אבל שאר הפרשיות לא שנה משה אלא לאנשים [ולא לנשים ולטף]".

והשניה: "עוד יש לומר, דמשה שנה להם [את כל התורה] כתות כתות [קבוצות אנשים] זו אחר זו, אבל פרשה זו היה [נאמרה] במעמד כל ישראל...".

כלומר ישנם שני הבדלים בין פרשתנו לשאר פרשיות התורה: א. את הדברים שבפרשתנו לימד משה גם לנשים ולילדים, בעוד את שאר פרשיות התורה לימד משה רק לאנשים.

ב. את פרשתנו לימד משה במעמד אחד לכל עדת ישראל, בעוד שאר פרשיות התורה נלמדו קבוצות קבוצות ולא כל ישראל יחד. נוסף ונשאל: מפני מה פרשה זו דוקא נאמרה בהקהל? מה מיוחד פרשה זו לעומת פרשות אחרות?

חכמינו ז"ל ענו על שאלה זו באומרים בתורת כהנים, שפרשתנו נאמרה לפני כל עדת ישראל: "מפני שרוב גופי תורה תלויים בה". תשובה נוספת כתובה במדרש ויקרא רבה (כד, ה):

"רב לוי אומר: מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה: 'אנוכי ה' אלקיך' [בעשרת הדברות] - וכתוב הכא [כאן]: 'אני ה' אלקיכם'. 'לא יהיה לך' [בעשרת הדברות] - וכתוב הכא [כאן]: 'ואלקי מסכה לא תעשו לכם'.

'לא תשא' - וכתוב הכא: 'ולא תשבעו בשמי לשקר'. 'זכור את יום השבת' - וכתוב הכא: 'את שבתותי תשמרו'. 'כבד את אביך ואת אמך' - וכתוב הכא: 'איש אמו ואביו תיראו'. 'לא תרצח' - וכתוב הכא: 'לא תעמוד על דם רעך'. 'לא תנאף' - וכתוב הכא: 'אל תחלל את בתך להזנותה'.

'לא תגנוב' - וכתוב הכא 'לא תגנובו'.
'לא תענה' - וכתוב הכא: 'לא תלך רכיל בעמך'.
'לא תחמוד' - וכתוב הכא: 'ואהבת לרעך כמוך'."

מדבריהם עולה שפרשתנו מתייחדת בכך שרמוזים בה עשרת הדברות.

לאור דברים אלו, מעבר ללימוד המעשי של הפסוקים והבנתם, הגדרת כל מצוה ומצוה עם הלכותיה העיקריות וכן הערכים העולים מתוכה, נפגיש את הילדים גם עם גודלו וייחודו של המעמד המרומם בו אמר משה פרשה זו, בהקהל כל עדת בני ישראל, ונראה לילדים כיצד במצוות פרשתנו רמוזות עשרת הדברות.

לאמירת המצוות לכל העם ישנה משמעות מעבר ללימוד רגיל של רב לתלמידים. עצם המעמד המיוחד בו מתאספים כל עם ישראל ושומעים יחדיו את דברי ה' מפי משה רבינו, כמו שהיה במעמד הר סיני, בעת קבלת התורה, הינו מעמד מרומם ונפלא.

נוסיף ונאמר שהדברים התקבלו בקרב ישראל באהבה וברצון, כפי שעולה מדברי **בעל הטורים** (בפסוק ב): "'אני ה' אלקיכם' [מוסב על סוף הפרשה הקודמת, יח, ל], וסמך ליה: 'דבר אל כל עדת בני ישראל...!', לומר שבני ישראל ייחדו השם ויאמרו: 'ה' אחד'".

לאור זאת נתאר בפני הילדים כיצד אסף משה את כל העדה ואמר לפניהם את כל המצוות, וכיצד בני ישראל הקשיבו לדבריו וקבלום באהבה וברצון.

מידי פעם, תוך כדי לימוד הפסוקים, נשוב ונשמיע באזני הילדים את גדולת מעמד זה.

האם במהלך הלימוד נרחיב בכל מצוה ומצוה בשווה?

המצוות שבפרקנו כולן דבר ה', על כן נלמד את כולן ונשתדל להבינן היטב. עם זאת, נשים דגש ונרחיב יותר במצוות שיש להם קשר לחייהם של הילדים, כמו: מצוות מורא הורים, שמירת שבת, מתנות עניים,

איסור הלנת שכר, לימוד זכות, איסור רכילות, מצוות אהבת הריע, איסור ערלה, מצוות קימה מפני שיבה, איסור אונאת הגר ומצוות אהבתו, מורא מקדש ומצוות השמירה על מאזני צדק ואבני צדק. במצוות שהן רחוקות יותר מעולמו של הילד, כמו: איסור עבודה זרה, איסור נותר, שפחה חרופה, ניחוש ועינון, השחתת פאת הזקן, פניה לאוב וידעוני וחילול הבת לזנות, נתעכב פחות. כמו כן לא נאריך בלימוד איסורים שהם חוק ואין להם טעם כמו איסורי כלאיים, ונסתפק בהסברת המצוה ויסודי דיניה.

האם בכל מצוה נפרט ונביא הלכות שונות הקשורות למצוה?

בלימוד כל מצוה נסביר תחילה מהי המצוה, לאחר מכן נלמד את ההלכות העולות מפשטי המקראות ולבסוף נדבר על מצוות נוספות שכלולות במצוה וקשורות לילדים מבחינה מעשית. ישנן מצוות בהן כדאי להרחיב יותר ולהיכנס לפרטי ההלכות, כמו מצוות מורא אב ואם, וישנן מצוות בהן נסתפק בהלכות העיקריות, כמו מצוות פאה, שאינה נוהגת בפועל, שכן כיום העניים אינם באים לשדה לקחת את הפאה, ועל כן נזכיר בעיקר את ההלכות מהן ניכר לילדים הטוב והחסד הנעשים עם העניים במצוה זו. ההבדל בין שתי המצוות האמורות הוא שמורא הורים הינה מצוה שהילד נפגש עימה מידי יום, לעומת מצוות פאה, שאמנם היא כוללת בתוכה לקחים מוסריים חשובים אך למעשה אין הילדים נפגשים עמה בחיי היומיום.

האם נביא סיפורים המסייעים להבנת והמחשת המצוות?

במהלך לימוד המצוות נוכל להביא סיפורים קצרים שיסייעו להבנת המצוה ולהפנמת המסרים העולים ממנה, אולם נקפיד שסיפורים אלו לא יסיחו את דעתם של הילדים מהנאמר בפסוקים. במקביל, נשנן את הפסוקים פעמים רבות עם הילדים, כדי שיזכרו בלבם. השינון ואווירת השמחה שהמלמד מקרין בלימוד הפסוקים מלמדים את הילדים

פתיחה

שהתורה מחייה ומעניינת לא פחות מסיפורים. נזכיר שוב ושוב לילדים את הזכות הגדולה שנפלה בחלקם לעסוק בתורת ה' ואת המצוה הגדולה שהם מקיימים בלימוד כל פסוק ופסוק.

האם נחפש קשר בין מצוה למצוה?

במהלך לימודנו לא נעסוק בהבנת סמיכות הפרשיות ומציאת הקשר שבין המצוות השונות שבפרשה, למעט במקומות בהם חכמינו ז"ל למדו הלכות והנהגות מחייבות מאותה סמיכות, היות ופרשתנו התברכה במצוות רבות שמציאת הקשר ביניהן קשה אף למבוגרים.

פרק יט

בפרקנו שבעה עשר נושאים עיקריים:

1. פתיחה: מעלתם של ישראל הקדושים - המצוות מקדשות אותם
2. מורא הורים ושמירת שבת
3. איסור עבודה זרה
4. קרבן שלמים
5. מתנות עניים
6. יושר ביחסים שבין אדם לחברו
7. איסורי כלאיים
8. שפחה חרופה
9. איסור ערלה ומצוות נטע רבעי
10. איסור חיקוי למנהגי עבודה זרה
11. איסור חילול בתו לזנות
12. קדושת השבת והמקדש
13. איסור אוב וידעוני
14. כבוד תלמידי חכמים וזקנים
15. היחס לגר
16. יושר במסחר
17. סיום

פתיחה: מעלתם של ישראל הקדושים – המצוות מקדשות אותם (פסוקים א-ב)

נאמר בפסוק ב: "דַּבֵּר אֶל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..."

לאור דברינו בפתיחה נשאל את הילדים: מדוע הדגישה התורה שהדיבור צריך להיות לפני כל עדת ישראל, הרי את התורה כולה לימד משה לכל ישראל?

נשמע את תשובותיהם, ואחר נענה שבדרך כלל משה היה מדבר עם הגברים בלבד, ופרשה זו נאמרה באופן מיוחד במעמד העם כולו: אנשים, נשים וטף, כמבואר ברש"י.

נציין שדיבורו של משה היה פלא, שהרי משה דיבר לרבבות רבות של כל בני ישראל (יותר משני מיליון) וכולם שמעו את דבריו. נוכל לומר שמשה דיבר בכל כוחו וה' עזר לו להגביה קולו.

נוסיף ונאמר שבוודאי בני ישראל ישבו באימה וביראה והקשיבו בקשב רב לדברי משה, ונוכל להביא את דברי המשנה **במסכת אבות** (פרק שישי, פרק קנין תורה, משנה ו): "תורה נקנית... בשמיעת האוזן... באימה... ביראה...".

"וְאָמַרְתָּ אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים תְּהִי כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֶיכֶם"

ראשית נזכיר את היסוד המרכזי של פרשתנו, יסוד אותו נוהג היה רבנו הרב צבי יהודה קוק לשנן בשיעוריו לפרשת קדושים (שיחות הרב צבי יהודה, ויקרא, עמ' 145, וכן 187-186): ה' בחר בעם ישראל ויצר אותו להיות עם קדוש, ולפיכך נתן להם מצוות רבות שבקיומן מתגלה קדושתו של עם ישראל. כלומר, קדושים תהיו זוהי גם עובדה מציאותית וגם מצוה.

אחר נביא את דברי הרשב"ם, שהציווי להיות קדושים הוא על ידי שנמנע מעבירות ונקיים את מצוות ה', ובלשונו: "מפני שהרבה מצוות הוזהרו להתקדש ולשמור".

נשנן פסוק זה במהלך לימוד הפרשה, ונדגיש שה' יצר אותנו, בניו, עם ישראל, להיות עם קדוש, ושמצוות התורה מביאות את ישראל להופיע בחייהם את קדושתם העצמית.

מורא הורים ושמירת שבת (פסוק ג)

נאמר בפסוק ג: "אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּירָאוּ..."
בעשרת הדברות נצטוונו על כיבוד הורים וכאן באה מצוה נוספת - לירא מן ההורים. נסביר לילדים את ההבדל בין שתי המצוות: מצוות כיבוד הורים מתקיימת על ידי עזרה להורים ולעומתה מצוות מורא הורים, משמעותה, זהירות בכבודם.

וכך מבוארות מצוות אלו במסכת קידושין (דף לא עמוד ב):

"איזהו מורא ואיזהו כיבוד? מורא: לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו [רש"י]: אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה, לא יאמר: נראים דברי פלוני]. כיבוד: מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכנים ומוציא".

בהמשך שם מוסיפה הגמרא דין נוסף בדיני מורא הורים - שאסור לבן לקרוא בשם אביו ואמו, והרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ו הלכה ג) מוסיף, שישנה חובה על הבן לקום בפני אביו: "ועומד מפניו, בדרך שהוא עומד מפני רבו".

נסביר שמורא הורים, משמעותו זהירות בכבודם מתוך הערצה, יחס של חשיבות ורגש הכרת הטוב כלפי מי שהולידו אותו, ולא פחד מעונש שיתנו לו וכדומה.

מומלץ ללמוד עם הילדים את ההלכות המבטאות מצוה זו, ולעמוד עם הילדים על ההבדלים בין מצוה זו לבין מצוות כיבוד הורים.

נציין שהתורה העמידה מצוה זו בראש רשימת המצוות שבפרשה משום חשיבותה וגדולתה, כפי שעולה מדברי הרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ו הלכה א) שכתב: "כיבוד אב ואם מצות עשה גדולה וכן מורא אב ואם".

ובהלכה ב שם כתב:

"עד היכן הוא כיבוד אב ואם? אפילו נמלו [הוריו] כים של זהובים שלו והשליכו בפניו, לא יכלימם [יביישם] ולא יצער בפניהם ולא יבעוס כנגדם, אלא יקבל גזירת הכתוב [המצוה שה' ציוה לכבד אותם] וישתוק. ועד היכן מוראן? אפילו היה לוכש בגדים חמודות ויושב בראש הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו, והכוחו בראש וירקו בפניו לא יכלימם, אלא ישתוק ויירא ויפחד ממלך מלכי המלכים שציווהו בכך [במצוות מורא]. שאילו מלך בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יתר מזה, לא היה יכול לפרכם [לשנות] בדבר, קל וחומר למי שאמר והיה העולם כרצונו".

נרחיב בלימוד מצוה זו מפני חשיבותה. מלבד החשיבות שהתורה מייחסת לה על ידי הצבתה בראש רשימת המצוות שבפרשה, ומלבד היותה מחוברת למצוות כיבוד המנויה בעשרת הדברות שניתנו לנו בסניני, היא חשובה באופן מיוחד עבור הילדים שנפגשים איתה מדי יום.

"וְאֵת שְׁבֻתֹתַי תִּשְׁמְרוּ..."

מצוות השבת מתחלקת לשניים: עשה ולא תעשה. מצוות עשה - לקדש את השבת בכניסתה וביציאתה, לשבות בה, לכבדה ולענגה. מצוות לא תעשה - שלא לחללה באחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בה. על מצוות השבת למדנו בהרחבה בספר שמות. אף על פי כן נשוב ונעסוק בה מפני חשיבותה, הבאה לידי ביטוי בין היתר במקום הנכבד שהתורה נותנת לה - יחד עם מצוות מורא הורים. שתי מצוות אלו פותחות את רשימת המצוות שבפרשה. חיבת השבת נלמדת גם מהמילה "שבתתי", שמשמעותה השבתות

שלי. מתוך חיבת ה' לעמו, נתן להם את יום מנוחתו ליום מנוחה, כמצוין בנוסח הקידוש של ערב שבת: "ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו". נזכיר שה' נתן לנו את השבת כדי שנזכור שהוא ברא את השמים והארץ בששה ימים ונח ביום השביעי. שמירת השבת היא בעצם הכרזה של אמונה במי שאמר והיה העולם. מסמיכות הפרשיות שבין מצוות מורא הורים לשמירת השבת לומד רש"י הלכה: "סמך שמירת שבת למורא אב, לומר, אף על פי שהזהרתך על מורא אב, אם יאמר לך [אביך] 'חלל את השבת', אל תשמע לו, וכן בשאר כל המצוות".

איסור עבודה זרה (פסוק ד)

נאמר בפסוק ד: "אל תפנו אל האלילים..." נסב את תשומת ליבם של הילדים למילים "אל תפנו" ולכך שלא נאמר 'אל תעבדו'. נסביר שמילים אלו באות להרחיק את ישראל שלא יפנו אל האלילים בשום דרך, וכפי שהגדיר זאת בספר החינוך (מצוה ריג) "שלא לפנות אחר עבודה זרה במחשבה או בדיבור ולא אפילו בראיה לבר", וכן כתב גם בספר מצוות השם: "שלא לפנות אחר העבודת כוכבים, לא במחשבה, לא בדיבור ולא בפחות שבראיה...". כלומר, אסור אפילו להביט ולהסתכל על עבודה זרה. לכן גם אסור חכמינו להיכנס לכנסיות ולמוזאונים שיש בהם דברי עבודה זרה, אף אם יש הקוראים לכך "אומנות". נביא גם את דברי רש"י: "אלילים לשון אל, כלא הוא חשוב". כלומר המילה "אלילים" היא מלשון אל, לרמז שאין באלילים שום כוח. "ואלהי מסכה לא תעשו לכם..." נסביר ש"מסכה" פירושה מתכת, אך למעשה כל סוגי החומרים אסורים.

בדעת זקנים (שמות לד, יד) מבואר מדוע התורה הדגישה דווקא "מסכה", וזו לשונו: "לפי שעשו להם [לאחר ארבעים יום שעלה משה להר, כמובא בחומש שמות, פרק לב] עגל מסכה, חזר והזהירן שלא לעשות עוד בן".

נשאל מדוע נאמרה בפסוק המילה: "לָכֶם", הרי איסור זה גם שייד לגוי, שגם לו נאסר לעשות עבודה זרה?

נסביר לפי דברי ספר החינוך שיש כאן שתי אזהרות: לא לעשות מסכה, גם לא לגוי - שגם לו אסור לעבוד עבודה זרה, ובנוסף לכך, מייטור המילה "לָכֶם" אנו למדים איסור מיוחד לישראל שלא יעשה עבודה זרה, כך שישראל שעשה לעצמו עבודה זרה עובר על שני לאווים.

"אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"

כתב האברבנאל:

"אומרו: 'אני ה' אלקיכם', כי כיון שאני סבת הסיבות, אלקיכם ומשגיח ומנהיג אתכם, מה לכם לרדוף אחרי הפסילים שהם הבל ואין בם מועיל".

לאור מה שכתבנו בדברי הפתיחה לפרשה, שהעם קיבל את דברי ה' באהבה וברצון, נוכל להגדיש מילים אלו בתור דוגמא לדבר. הלוא עם ישראל ראה את גדולת הבורא ביציאת מצרים ובמתן תורה, והשכיל להכיר בכך שאין עוד מלבדו. מובן שהיו נכונים לקבל על עצמם את מלכות ה' באהבה וברצון!

קרבן שלמים (פסוקים ה-ח)

בפסוקים אלו חוזרת התורה על דיני קרבן שלמים עליו למדנו בתחילת החומש, בפרשת צו (ז, טז-יח).

נאמר בפסוק ה: "וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבְּחֻהוּ"

המילה "לְרִצּוֹנְכֶם" מתפרשת בשתי דרכים: האחת, שקרבן שלמים הוא קרבן נדבה - המקריבו מביאו מרצונו ולא מתוך חובה - כפי שכתב האבן עזרא: "לרצונכם - שיביאו הזבח ברצונם ולא בהכרח".

השניה, שיש להביא את הקרבן באופן שיתקבל על ידי ה' ברצון, וזאת על ידי שישחטו אותו במחשבה נכונה ולא פסולה, וכדברי רש"י: "תחילת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהיה לכם לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול [לאוכלו חוץ לזמנו, כמובאר בפסוק ז], לא ירצה עליכם לפני".

נאמר בפסוק ו: "בְּיוֹם זִבְחֶכֶם יֹאכַל וּמִמְחֶרֶת..."

נשוב ונאמר לילדים, על פי דברי הנצי"ב בפרשת צו (ז, טז), שלכתחילה ראוי להזדרז במצוה ולסיים את אכילת השלמים כבר ביום הראשון, ורק בדיעבד יכול לאכול את בשר השלמים גם ביום השני.

"וְהִנּוֹתָר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּאֵשׁ יִשְׂרָף"

נזכיר את דברי ספר החינוך, שהתורה ציוותה לשרוף את הנותר כדי שלא יגיע לידי ריקבון ומיאוס, ובכך יתבזה הקרבן.

נאמר בפסוק ז: "וְאִם הָאָכַל יֹאכַל בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי פְּגוּל הוּא לֹא יִרְצָה"

אין כוונת הפסוק שהאוכל את הקרבן ביום השלישי עושהו פיגול, שכן הקרבן היה כשר בשעת שחיטתו וכיצד יפסל מעכשיו. משום כך דרשו חכמינו ז"ל שמדובר באדם שכבר בשעת השחיטה חשב לאכול את הבשר חוץ לזמנו ביום השלישי, ולכן נפסל הקרבן כבר בשעת השחיטה.

ננצל הזדמנות זו לשוב ולהדגיש עד כמה חשובה מסורת תורה שבעל פה שעברה מדור לדור, שבלעדיה היינו טועים בהבנת פסוקים רבים בתורה.

נאמר **בפסוק ח:** "וְאֶכְלֶיּוּ עֹנֵנוּ יִשָּׂא בִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חֲלִל..."

מפסוק זה ניתן ללמוד על מעלת קרבן שלמים, שעל אף שנאכל כולו לבעלים, מכונה "קֹדֶשׁ ה'", וכפי שכתב **האבן עזרא:** "אחר שהקריבו האימורים לגבוה הנה כל הבשר קודש".

נסביר שלאחר הקרבת האימורים נשלמת מצוות הקרבן באכילתו על ידי המקריב, בני ביתו ואורחיו, וכדברי **אור החיים:** "שעל ידי אכילת הבשר הוא משלים מעשה השלמים".

נזכיר שמטרת השלמים היא להודות לה' על טובותיו. מביא הקרבן אוכל את בשר השלמים עם בני משפחתו, קרוביו ואוהביו, ובכך מרבה אהבה ואחוה, וכדברי **הנצי"ב:** "ומצוות אכילת השלמים מועלת בסגולה להביא שלום".

נוסיף ונאמר לילדים שישנו לאו נוסף, "נותר", שבעל הקרבן, משפחתו ואורחיו, מחוייבים לאכול קרבן שלמים זה בזמן הקצוב בתורה, כלומר שני ימים ולילה, כקרבן קדשים קלים, ושלא להותיר ממנו לאחר הזמן (ראה ספר החינוך מצוה רטו).

מתנות עניים (פסוקים ט-י)

נאמר **בפסוק ט:** "וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצִּיר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאת שְׂדֶךְ לְקִצְרְכֶם..."

בפסוק זה מצווה התורה את בעלי השדות על שתי מתנות שעליהם להשאיר לעניים.

המתנה הראשונה היא ה"פאה". התורה אוסרת לקצור את התבואה שבקצה השדה ומצווה להניחה לעניים, וכך כתב **הרמב"ם** בהלכות מתנות עניים (פרק א הלכה א):

"הקוצר את שדהו לא יקצור את כל השדה כולה, אלא יניח מעט קמה [תבואה מחוברת לקרקע] לעניים בסוף השדה, שנאמר: 'לא תכלה פאת שדך'... וזה שמניח [הקמה שמשאיר] הוא הנקרא 'פאה'".

נאמר שמצוה זו נוהגת גם ברוב פירות האילן, ולא רק בתבואה.

"וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תִלְקֹט"

המצוה השניה היא "לקט". מדובר בשיבולים הבודדות שנושרות לקוצר בשעת הקצירה, כמבואר ברש"י: "ולקט קצירך - שבליים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתיים, אבל שלוש אינן לקט". כלומר אם בשעה שאדם קוצר נשמטות מידו שיבולת או שתים אסור לו להרימן וללקטן מהשדה, אלא מניחן לעניים. אולם, אם נשמטו מידו שלוש שיבולים כאחת, מותר לו ללקטן.

בספר דברים (כד, יט) מופיע ציווי נוסף: "כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשִׁכַחְתָּ עִמָּךְ בְּשָׂדֶךָ לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לְגֵר לִיתּוֹם וְלְאִלְמָנָה יִהְיֶה". מפסוק זה למדים אנו את המתנה השלישית עליה מצווים בעלי השדות: "שכחה".

נסכם ונאמר שהקוצר את שדהו צריך להניח לעניים שלוש מתנות מיבולו:

- א. "פאה" - מעט קמה בקצה השדה.
- ב. "לקט" - שיבולים בודדות שנשרו בשעת הקצירה.
- ג. "שכחה" - עומר שנשכח בשדה בשעת הקציר.

נאמר בפסוק י: "וְכִרְמֶךָ לֹא תְעוּלֶל..."

גם בעלי הכרמים מצווים להשאיר מיבולם לעניים. המתנה הראשונה שעליהם להשאיר היא "עוללות". מדובר באשכולות חסרים של ענבים, כמבואר ברש"י: "איזהו עוללות? כל שאין לה לא כתף ולא נטף". נסביר שהתורה אוסרת לבצור אשכולות ענבים שאין להם "כתף" ו"נטף": "כתף" הוא ריכוז הענבים שבחלקו העליון של האשכול

וכשהאשכול מלא, חלקו העליון רחב ונראה כבעל כתפיים). "נטף" אלו הענבים הנוטפים בתחתית האשכול. אשכול שענביו מועטים ואין לו "כתף" ו"נטף", על בעל הכרם להניחו לעניים.

"וּפְרֵט בְּרִמָּה לֹא תִלְקֹט..."

המתנה השניה שמצויים בעלי הכרמים להשאיר לעניים היא "פרט". גרגרים בודדים של ענבים הנפרטים בשעת הבציר ונושרים מאשכולותיהם, וכדברי רש"י: "גרנירי ענבים הנושרים בשעת בצירה".

נאמר שה"פרט" בכרם הוא בעצם כמו ה"לקט" בשדה. מלבד שתי אלה, נוהגות בכרם גם מצוות "פאה" ומצוות "שכחה", וכפי שנאמר **בחומש דברים** (כד, כ): "כִּי תִקְבֹּט וַיִּתְּךָ לֹא תִפְאַר אַחֲרֶיךָ", ופירשו חכמים (חולין דף קלא עמוד ב): "לא תפאר" - לא תיטול תפארתו ממנו, כלומר, שלא תיטול את כל הפירות שהם פארו של האילן, אלא תניח פאה; "אחריך" - זו שכחה, שדין שכחה הוא למה ששכח אחריו. מכאן נלמד שיש לזית דין פאה ודין שכחה, והוא הדין לשאר האילנות.

לסיכום נאמר שיש ארבע מתנות לעניים בכרם: פרט, עוללות, פאה ושכחה, שלוש מתנות בתבואת השדה: לקט, שכחה ופאה, ושתי מתנות באילנות: שכחה ופאה.

"לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ תִעֲזֹב אֲתָם..."

עד עתה למדנו על מצוות הלא תעשה שבמתנות העניים - לא לקצור את כל השדה ולא ליטול את הלקט, העוללות והפרט. במילים "לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ תִעֲזֹב אֲתָם" התורה מוסיפה מצוות עשה - ציווי להשאיר מן היבול לעניים.

התורה לא נתנה שיעור למצוות הפאה, כפי ששנו **במסכת פאה** (פרק א משנה א): "אלו דברים שאין להם שיעור - הפאה...". כלומר כל אדם מחליט לפי יכולתו ונדיבותו איזו כמות להניח בקצה שדהו לעניים, אך חכמינו ז"ל נתנו שיעור בדבר וקבעו שלוש דרגות של נדיבות, שהפחותה שבהם היא לתת אחד חלקי שישים מן היבול.

בטעם מצוה זו נאמר שהתורה מלמדת את האדם לגלות את טוב ליבו כלפי העניים ולתת להם מיבולו, וכפי שכתב בעל **ספר החינוך** (מצוה רטז):

"כי ה' ברוך הוא רצה להיות [שיהיו] עמו אשר בחר מעומרים בכל מדה טובה ויקרה, ושיהיה להם נפש כרוכה ורוח נדיבה... ואין ספק כי בהותיר האדם חלק אחד מפירותיו בשדהו ויפקירם שיהנו בו הצריכים - תראה בנפשו שובע רצון ורוח נכון... וזה הענין יספיק לנו על צד הפשט גם בלקט שכחה ופרט הכרם ועוללות".

נוסיף ונאמר שהנתינה לעניים צריכה להיות בדרך של כבוד תוך זהירות והקפדה שלא יתביישו, וכדברי **האלשיך**:

"כי כל מה שהצמחתי ונתתי לך... איני שואל ממך רק פאה ושכולת הלקט, אך בואת שיהיה בדרך כבוד שלא תכלה פאות השדה ותקח בידך הלקט והפרט לתיתו בידך לעני כי יתבייש, רק שתניח... והם ילכו כלוקטים משלהם דרך כבוד".

לאור זאת נוכל לתאר כיצד בעל הבית פותח את שערי השדה ומתוך אהבה וחיבה קורא לעניים להיכנס וליטול מן השדה, כלוקטים מהשדה שלהם.

נרחיב בלימוד מצוות אלו, גם אם כיום הילדים אינם נפגשים עמהן למעשה, מפני המידות הטובות שהן מלמדות ונוטעות בליבם של הילדים, כיחס חיובי ודאגה לזולת, חיבה ונדיבות לב כלפי מי שאין לו ועוד.

"אני ה' אֱלֹהֵיכֶם"

פסוקים אלו חותמים במילים "אני ה' אֱלֹהֵיכֶם", ללמדנו שכיון שה' הוא טוב ומיטיב הוא מצווה אותנו ללכת בדרכיו, וכדברי **הספורנו**: "אני ה' אלקיכם - ומכיון שאני אלקיכם, וכל אורחותי חסד ואמת, ראוי לכם לשמור מיני הצדקה אלה הרצויים לפני".

נוסיף ונאמר שמילים אלו באות גם להדגיש את חומרת הציווי על מתנות עניים ולומר שאדם שלא יתן לעניים מיבולו, ה' עתיד להענישו על כך, וכדברי רש"י: "דיין להפרע".

יושר ביחסים שבין אדם לחברו (פסוקים יא-יח)

נאמר בפסוק יא: "לֹא תִגְנְבוּ וְלֹא תִכְחָשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעַמִּיתוֹ" איסור הגניבה שבפסוקנו מתייחס לגניבת ממון, בעוד איסור הגניבה שבעשרת הדברות מדבר על גניבת נפשות, כמבואר ברש"י. איסור זה נכתב יחד עם האיסור לכחש ולשקר. אם הפקיד אדם אצל חברו ממון, אסור לחברו לשקר ולכחש ולכפור בתביעתו.

נאמר בפסוק יב: "וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְשֵׁמִי לְשָׁקֵר..."

איסור זה מקביל לאיסור "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא" האמור בעשרת הדברות, אך בעוד שבעשרת הדברות מדובר על איסור שבועת שווא, כלומר שבועה בשם ה' שלא לצורך, פסוקנו מדבר על איסור שבועת שקר, כלומר שבועה בשם ה' על דבר שאינו אמת.

"וְחַלְלֵתָ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'"

הנשבע בשם ה' לשקר גורם לכך ששם ה' יתחלל.

נאמר בפסוק יג: "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ..."

פסוק זה מדבר על אדם שאינו משלם שכר לפועל שעבד אצלו, ועל אף שלא לקח ממנו דבר, אי התשלום של שכר המגיע לו נחשב כעושה, כמבואר ברש"י: "לא תעשק - זה הכובש שכר שכיר".

במצוה זו, שלא לעשוק, אוסרת התורה על בעל הבית לעשות עוול לאדם שיגע ועמל עבורו והוא מחכה לשכרו כדי להביא טרף לביתו, ובעיכוב שכרו פוגעים בעובד ובמשפחתו.

וכך כתב בעל **ספר החינוך** (מצוה רכח):

"שלא נחזיק במה שיהיה בידינו מזולתנו דרך אונס או דרך דחייה ורמאות, כמו אנשי און שרוחים בני אדם לאמר להם לך ושוב, כדי לסבב שישאר להם מה שכירים מזולתם. וזאת היא מדה רעה ביותר, והרחיקתנו תורתנו השלמה ממנה... כל שיש אצלו תביעת ממון... והוא דוחה אותו מחמת אלימות שיש בו או כל צד רמאות, נקרא עושק..."

"ולא תגזל..."

נסביר לילדים מה ההבדל בין גניבה לגזילה: גניבה נעשית בסתר, בלא שהבעלים יודעים ובלא שבני אדם אחרים רואים, ואילו גזילה נעשית בגלוי על ידי הוצאת דבר מן הבעלים בכוח.

נאמר שאמנם גזילה נעשית בכוח ובכך היא חמורה מגניבה, אך יש גם בגניבה צד חמור יותר - הגונב בסתר חושב שה' לא רואה ואיננו ירא מפניו, ועל כך הזהיר רבן יוחנן בן זכאי את תלמידיו לפני מותו, כפי שנאמר **במסכת ברכות** (דף כח עמוד ב): "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם".

בלימוד פסוקים אלו נדבר על יושרה של התורה ושל מקיימי מצוותיה. איסורים אלה מובנים לילדים באופן טבעי ואין צורך להרחיב בהם בהסברים ובדוגמאות שונות, וכפי שכתב בעל **ספר החינוך** (מצוה רכד): "שורש מצוה זו ידוע, כי היא מן המצוות שהשכל מחייבם".

"לא תלין פְּעֶלֶת שְׂכִיר אֶתְּךָ עַד בֶּקֶר"

פסוק זה מדבר על שכיר (פועל) שעבד אצל בעל הבית במשך היום, ועליו לקבל את שכרו בלילה, וכדברי רש"י: "בשכיר יום הכתוב מדבר, שיציאתו [סיום עבודתו] מששקעה החמה, לפיכך זמן גבוי [נתינת] שכרו כל הלילה".

התורה אוסרת על בעל הבית להלין שכר המגיע לפועל על עבודתו. אדם שמשתהה ולא משלם לפועל בזמן שקבעו ביניהם, עובר על לאו זה. לעומתו, המשלם שכר לפועל בזמן, מקיים בכך מצוות עשה, כפי שנאמר **בספר דברים** (כד יד-טו): "כְּיוֹמוֹ תִּתֶּן שְׂכָרְוֹ". במצוה זו התורה מלמדת אותנו דרכי יושר, לתת לאדם את הגמול המגיע לו על טרחתו ועמלו בלא עיכוב.

בלימוד מצוות אלו נדבר עם הילדים על מעלת האדם הישר ועל מעלת התורה שחוקיה ישרים, כמאמר דוד המלך בתהלים (קיא, ח): "סְמוּכִים לְעֵד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֶמֶת וַיֵּשֶׁר".

נאמר **בפסוק יד**: "לא תקלל חרש..."

נציין שאיסור קללה נוהג גם כלפי אדם שאיננו חרש, כמבואר **ברש"י**: "אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם? תלמוד לומר 'ונשיא בעמך לא תאור'".

נשאל: אם כן מדוע הדגישה התורה את איסור קללת החרש יותר מכל אדם?

נשמע את תשובות הילדים ואחר נשיב שהתורה מציינת דווקא חרש, ללמדנו שגם אם המקולל הוא חרש וכלל איננו שומע את הקללה - אסור לקללו, וכדברי **הרמב"ן**: "הזכיר החרש בקללה [למרות שהאיסור הוא על כל אדם], כי אף על פי שלא ישמע ולא יתקצף [יכעס, החרש] בקללתו, הזהירה התורה עליו".

טעם נוסף מביא **הרמב"ן**, שאדם עלול לקלל חרש ביתר קלות, כי החרש לא שומע את דבריו, ועל כן המקלל אינו פוחד מתגובתו, על כן רצתה התורה להזהיר עליו באופן מיוחד: "ועוד כי יזהיר בהווה, שאדם מקלל החרש ומכשיל העיוור, שלא יירא מהם, כי לא ידעו ולא יבינו, על כן [נאמר בסוף הפסוק]: 'ויראת מאלקיך', שהוא רואה הנסתרות".

"ולפני עור לא תתן מכשל..."

המשמעות הפשוטה של הפסוק היא שאסור לאדם להניח מכשול פיזי בדרכו של עיוור, ולגרום לעיוור ליפול. אולם, חכמינו ז"ל לימדונו שפסוק זה כולל אף הכשלת אדם שאינו עוור, ולא רק במכשול פיזי, אלא אף בהטעייה מחשבתית. כלומר אדם שמטעה את רעהו בדבר שהריע אינו מודע לו, ובכך נחשב "עיוור" בדבר, עובר אף הוא על איסור זה, כמבואר ברש"י: "לפני הסומא בדבר לא תתן עיצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר [לאדם]: 'מכור שדך וקח לך חמור', ואתה עוקף עליו [מעליל] ונומלה הימנו".

חכמינו כללו באזהרה זו אף איסור להכשיל אדם בעבירה, כמו נתינת כוס יין לנזיר וכדו', כמבואר בהרחבה בספר החינוך כאן.

"ויראת מאלקיך אני ה'"

נציין שהתורה הזהירה במיוחד בפסוק זה לירא מפני ה', כדי שאדם לא יחשוב שהוא יכול להקל ראש בחומרת המעשה מפני שהחרש והעיוור ממילא לא יודעים על מעשהו, שכן גם אם הם לא יודעים ה' יודע ורואה, וכדברי הרמב"ן שהזכרנו.

נאמר בפסוק טו: "לא תעשו עול במשפט..."

פסוק זה פונה אל הדיינים. דייני ישראל צריכים להיות אנשי אמת ורודפי צדק, על כן הם מוזהרים באופן מיוחד שלא יעשו שקר במשפט, כמבואר באונקלוס: "לא תעבדון שקר בדינא", וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק כה הלכה ו) על פסוק זה: "לא תעשו עול במשפט, זה [דיין] המעוות את הדין, ומזכה את החייב ומחייב את הזכאי".

"לא תשא פני דל..."

התורה מזהירה את הדיינים שלא יתנו כבוד לעני יותר מלעשיר בדין, ויפסקו לטובת העני על אף שאין הדין עימו, שכן הדיין צריך להיות איש אמת הן דין אמת ולהתגבר על רחמיו על העני.

נוכל להביא את דברי הגמרא **במסכת סנהדרין** (דף ו עמוד ב) על דוד המלך שהיה דן דין אמת אפילו נגד העני, וכשנדרש לחייב את העני בדין היה פונה אליו לאחר מכן ברוב רחמיו ומשלים לו מכספו את הכסף שהפסיד בדין, וזו לשון הגמרא:

"ויהי דוד עושה משפט וצדקה... דן את הדין [דוד], זיכה את הזכאי וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון, ושילם לו מתוך ביתו [מכספו שלו], זה 'משפט וצדקה'... משפט לזה - שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה [לעני, שהפסיד בדין] - ששילם לו מתוך ביתו."

"ולא תהדר פני גדול..."

כשם שאסור לו לדיין להטות את הכף כלפי העני כך אסור לו לתת עדיפות לאדם חשוב ונכבד ולפסוק לטובתו, על אף שאין הדין כך, כמבואר ברש"י: "שלא תאמר: 'עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה, היאך אביישנו?'".

באזהרות אלו נפגיש את הילדים עם חוקיה הישרים של התורה, המלמדת אותנו לרדוף אחר האמת והצדק.

"בצדק תשפט עמיתך"

לפי פשוטו של מקרא ציווי זה פונה אל הדיין שישפוט את הנידונים לפניו בצדק וביושר, כפי שכתב הרמב"ם (הלכות סנהדרין פרק כא הלכה א): "מצוות עשה לשפוט השופט בצדק, שנאמר: 'בצדק תשפוט עמיתך'" (כמבואר ברש"י בפירושו הראשון).

אולם חכמים דרשו שפסוק זה כולל בתוכו גם חיוב על כל אדם, וביארו שמכאן מצוה על כל אדם לדון את חברו לכף זכות. כלומר, כשאדם רואה את חברו עושה מעשה מסוים, ובידו להסביר את מעשהו הן לחיוב והן לשלילה, מצוה עליו לדון אותו לכף זכות ולהבין את מעשהו באופן חיובי, וכפי שכתב הרמב"ם **בספר המצוות** (עשה קעז):

"ובכללה [בכלל מצוות "בצדק תשפוט עמיתך"] גם כן שיתחייב שידון את חברו לכף זכות, ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב".

נרחיב בלימוד מצוה זו המחנכת אותנו למבט חיובי ולעין טובה על הזולת. כדאי להביא סיפורים שונים המלמדים על מעלתה של המצוה, כמו המעשים שהביאו חכמינו ז"ל במסכת שבת (דף קכז עמוד ב).

נאמר בפסוק טז: "לא תלך רכיל בעמך..."

נביא שני הסברים למילה "רכיל":

א. רוכל הוא סוחר, כדברי האבן עזרא: "כמו: 'דבולתך', 'מכל אבקת רוכל'". התורה מזהירה את האדם שלא יעביר דברים ששמע במקום אחד אל אדם אחר, כרוכל המעביר סחורה ממקום למקום, וכפי שכתב בהמשך דבריו: "כי הרוכל מעתיק, יקנה מזה וימכור לזה, והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה".

ב. רוכל הוא מלשון מרגל, מפני שמתאמץ לשמוע דברים שליליים בכדי לספרם לאחרים, וכדברי רש"י: "שבל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם [חבריהם] לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע, לספר בשוק".

על חומרת העוון עומד הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ז הלכה א) וכותב:

"המרגל [המרכל] בחברו עובר בלא תעשה... ואף על פי שאין לוקין עליו, דבר זה עוון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו: 'לא תעמוד על דם רעך'".

נציין את ההבדל בין רכילות ללשון הרע: לשון הרע הוא סיפור גנות ודברים רעים על החבר על אף שהם אמת, כגון שמספר עליו שהוא רמאי ושקרן. רכילות היא לספר על חברו דברים שאין בהם כשלעצמם גנות, אלא שהם עלולים ליצור מתיחות, מריבה או שנאה בין הבריות.

למשל: אסור לאדם לספר מה אמר ראובן על שמעון, אף שאין בדבריו גנות לראובן, שכן אמר על שמעון דברי אמת ואף אמרם מסיבה מוצדקת, כיון שמכל מקום אם ישמע שמעון שכך ראובן אמר עליו - תתעורר שנאה ביניהם, כפי שכתב הרמב"ם שם (בהלכה ב):

"איזהו רביל? זה שטוען [אוסף] דברים, והולך מזה לזה, ואומר: 'כך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני', אף על פי שהוא אמת... יש עוון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע, והוא המספר בגנות חברו, אף על פי שאומר אמת."

נרחיב את הדיבור על איסורי לשון הרע ורכילות המצויים כל כך בחיי היומיום, ובכך נלמד את הילדים עד כמה אנו נדרשים להיזהר בכבוד חברינו.

"לא תעמוד על דם רעך..."

ציווי זה הוא אזהרה לאדם הרואה את חברו בסכנת חיים, שלא ימנע מלהצילו, כמבואר ברש"י: "לא תעמוד על דם רעך - לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון [שרואה חברו] טובע בנהר, ויהיה או ליסטים [שודדים] באים עליו [ובידו להצילו]".

והרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה רצו) כתב: "הזהירנו מלהתרשל בהצלת נפש אחד כשנראהו בסכנת מוות או הפסד, ויהיה לנו יכולת להצילו, כמו שהיה טובע בנהר..."

נרחיב בלימוד מצוה זו העוסקת בהצלת חיים ומלמדת אותנו על הנכונות והמסירות הנדרשת מאתנו למען כל אדם מישראל. ניתן לבקש מהילדים דוגמאות לקיום מצוה זו בחייהם, כמו מניעת ילד קטן מלהתפרץ לכביש, החבאת תרופה מסוכנת מפני ילדים קטנים, הודעה למכבי אש על שריפה וכדומה.

אחר נוסיף ונסביר לילדים שעל יסוד מצוה זו יש חיוב לשרת בצבא הגנה לישראל, כדי להשתתף במלחמת מצוה של הצלת עם ישראל מידי

אויביו, כדברי הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ה הלכה א) ש"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם", הוא אחד המצבים המוגדרים כמלחמת מצוה.

נאמר בפסוק יז: "לא תשנא את אחיך בלבבך..."

התורה מדגישה באיסור זה את המילה "בלבבך", מפני ששנאה בלב חמורה יותר משנאה בדברים או במעשים, כמבואר בספר המצוות לרמב"ם (לא תעשה שב): "אבל שנאת הלב הוא חטא חזק יותר מן הכל", מפני שכאשר השנאה גלויה ניתן להתמודד עימה ולהתגונן מפניה, ואף לנסות למוסס אותה, בעוד שכשהשנאה נמצאת בלב ואינה גלויה לא ניתן להתמודד עימה, כפי שבעצם מלמדתנו המצוה הבאה: הוכח תוכיח את עמיתך.

"הוכח תוכיח את עמיתך..."

נפרש פסוק זה בשני אופנים:

א. אדם הרואה שחברו נכשל בחטא, מצוה עליו להוכיח אותו על חטאו, וכך כתב ספר החינוך (מצוה רלט): "להוכיח אחד מישראל שאינו מתנהג כשורה, בין בדברים שבין אדם לחברו או בין אדם למקום...". וכעין זו כתב גם הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ז): "הרואה חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה, מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא..."

ב. מצוה על האדם להוכיח את חברו אם עשה נגדו דבר שאינו ראוי, וכדברי הרמב"ם: "ויאמר הכתוב: 'אל תשנא את אחיך בלבבך', בעשותו לך שלא כרצונך, אבל [אלא] תוכיחנו: 'מדוע ככה עשית עמדי?', 'ולא תשא עליו חטא', לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתוודה על חטאו ותכפר לו".

כלומר אם אדם לא יוכיח את חברו על שפעל כנגדו, הדבר יגרום לו להקפיד עליו בליבו, לחשוב עליו רעה ולשנוא אותו, אולם אם יוכיח אותו, עשוי החבר להתחרט ולהתנצל, ובכך תמנע השנאה ויבוא השלום.

כך כתב גם בספר החינוך (שם): "לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים, כי כשיחמא איש לאיש ויוכיחנו במסתרים [ביחידות, לא לפני רבים] יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו... וכל דרכי התורה דרכי נועם ונתיבותיה שלום"

"ולא תשא עליו חטא"

מפסוק זה אנו למדים מצוות לא תעשה, שלא להלבין פנים, וכפי שכתב כאן רש"י: "ולא תשא עליו חטא – לא תלבין פניו ברבים".
ובעל החינוך כתב (מצוה רמ):

"שלא לבייש אחד מישראל. וזה העוון יקראו רבותינו זיכרונם לברכה: מלבין פני חברו ברבים... שורש המצוה ידוע, לפי שהבשת צער גדול לבריות אין גדול ממנו, ועל כן מנענו הא-ל מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר להוכיחם ביחוד [ביחידות, לא לפני רבים] ולא יתבייש החוטא כל כך".

כלומר, על אף שאדם הרואה שחברו נכשל בחטא מצווה להוכיח אותו על חטאו, עם זאת עליו להיזהר שלא לומר דברי תוכחתו בפני רבים, שלא לביישו, כמבואר ברמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ז):

"...המוכיח את חברו... צריך להוכיחו בינו לבין עצמו [ולא לפני אחרים], וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו [את התוכחה] אלא לטובתו, להביאו לחיי העולם הבא".

ובהלכה הבאה כתב הרמב"ם:

"המוכיח את חברו תחילה, לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו, שנאמר 'ולא תשא עליו חטא', מכאן שאסור לאדם להכלים [לבייש] את ישראל, וכל שכן ברבים... כך אמרו חכמים: 'המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא'. לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חברו ברבים, בין קמן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו...".

נוסיף ונביא את לשונו של **אור החיים**: "שיוכיחנו על פניו: למה תעשה כה? בנעימות לשון, בחיבה וברכות".

כסיכום נאמר לילדים שמלבד איסור שנאה לאדם מישראל, יש מצוה להוכיח את החוטא, יש להסביר להם שמצוה זו מוטלת על אדם מבוגר הרואה אדם שחוטא, ולא על ילדים (ילדים מקיימים מצוות מדין חינוך, ובוודאי בשלב ראשון עליהם להתחזק בעצמם בקיום המצוות ולא להיות אחראים על מעשיהם של אחרים). נוסיף ונאמר שמצוות תוכחה קשה אף למבוגרים, כיוון שיש בה גדרים שונים שהמוכיח צריך להיות בקי בהם בכדי להוכיח כדון, עד שאמרו חכמים שאין בדורנו מי שיודע להוכיח.

בלימוד מצוה זו נדבר בהרחבה על הזהירות הנדרשת בכבוד החבר, אף בשעה שמוכיחו. נוכל לבקש מהילדים להציע דרכים להוצאת הכעס מן הלב.

נאמר **בפסוק יח**: "לא תקם ולא תטר את בני עמך..." המילה "תקם" משמעותה נקמה והחזרת רעה, והמילה "תטר" משמעותה נטירה ושמירת איבה. הנוקם הוא זה שמחזיר רעה לחברו על רעה שעשה לו, והנוטר הוא זה שזוכר את הרעה שעשה לו חברו ושומרה בליבו.

רש"י מביא דוגמאות המבארות מה כלול בשני איסורים אלה:

"לא תקום - אמר לו: השאילני מגלך [כלי מיוחד לקצירת חיטים]. אמר לו: לאו. למחר, אמר לו: השאילני קרדומך [גרזן]. אמר לו: איני משאילך בדרך שלא השאלתני. זו היא נקימה.

ואיזו היא נטירה? אמר לו: השאילני קרדומך. אמר לו: לאו. למחר אמר לו: השאילני מגלך. אמר לו: הא לך, ואיני כמותך שלא השאלתני. זו היא נטירה, שנוטר האיבה [שנאה] בלבו, אף על פי שאינו נוקם".

והרמב"ם בהלכות דעות (פרק ז הלכה ז) כתב:

"הנוקם מחברו עובר בלא תעשה, שנאמר: 'לא תקום', ואף על פי שאינו לוקה עליו, דעה [מידה] רעה היא מאד, אלא ראוי לאדם להיות מעביר על מידותיו על כל דברי העולם... אלא כשיבוא [חברו] לשאול, יתן לו בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו... וכן אמר דוד בדעותיו הטובות: 'אם גמלתי שולמי רע' [כלומר, לא גמלתי רעה למי שהרע לי]."

ובהלכה ח' כתב:

"וכן כל הנוטר [השומר טינה בלבן] לאחד מישראל - עובר בלא תעשה, שנאמר: 'ולא תמור את בני עמך'... אלא ימחה הדבר מלבו ולא ימרונו, שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבוא לנקום. לפיכך הקפידה תורה על הנמירה עד שימחה העוון מלבו ולא יזכרנו בלל".

נדבר על מצוות אלו בהרחבה כדי להפגיש את הילדים עם הדרכתה הנעלה של התורה, המחנכת להתגברות על נטיות לב רעות, על אף הקושי שבדבר.

"וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹד אֲנִי ה'"

מפסוק זה אנו למדים על מצות אהבת הריע, וכך כתב בעל ספר החינוך: "לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש, כלומר שנחמול על ישראל ועל ממונו כמו שאדם חומל על עצמו וממונו...".
למצוה זו חשיבות מיוחדת, כפי שעולה מדברי חכמים **במסכת שבת** (לא ע"ב):

"מעשה בנוכרי שבא לפני שמאי, אמר לו: 'ניירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על הגל אחת'... בא לפני הלל, גיירה. אמר לו: דעלך סני, לחברך לא תעביד [מה שעליך שנאו, לחברך

אל תעשה], זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא - זיל גמור [והשאר פירוש הוא לזה, לך ולמד בעצמך]."

מדברי הגמרא כאן עולה שהמצוה לאהוב את החבר ולהימנע מלעשות לו דבר שנוא, היא יסוד לכל התורה כולה. וכך כתב בעל ספר החינוך:

"ואמרו בספרא: אמר רבי עקיבא: זה [מצוות אהבת הריע] כלל גדול בתורה. כלומר שהרבה מצוות שכתורה תלויות בכך, שהאזהב חברו כנפשו לא יגנוב ממנו, ולא ינאף את אשתו, ולא יונהו כממון ולא בדברים, ולא יסיג גבולו, ולא יזיק לו בשום צד, וכן כמה מצוות אחרות תלויות בזה... והמתנהג עם חברו דרך אהבה ושלום ורעות, ומבקש תועלתם ושמח בטובם, עליו הכתוב אומר: 'ישראל אשר בך אתפאר'."

לאור דברים אלו נדבר בהרחבה על גודל מצוות אהבת הריע, ונסביר כיצד מצוות רבות מחוברות אליה. כדי להמחיש את הדברים נביא דוגמאות מעשיות לקיום המצוה, וכפי שכתב הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ג): "מצוה על כל אדם לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו... לפיכך צריך לספר בשבח, ולחום על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו".

לאחר מכן נשאל: כיצד ניתן לדרוש מאדם לאהוב את רעהו באותה מידה שהוא אוהב את עצמו, ובלשונו של הכתב והקבלה: "איך תצוה התורה דבר שהוא נגד הטבע ואין האדם יכול לקיימו?", הלוא טבע האדם הוא לאהוב את עצמו יותר מכל אחד אחר, וכיצד מצווה התורה דבר שהוא נגד הטבע?

על שאלה זו השיב בעל הכתב והקבלה, שאכן אין זו משמעות הציווי. הציווי ואהבת לרעך כמוך משמעותו הוא לעשות לרעהו טוב וחסד כמו שהיה רוצה שחברו יעשה לו, ובלשונו: "כל אופני הטוב והחסד שאדם מסכים בדעתו ונומר בלבו שראוי לו לקבל מאהובו - יעשה לרעהו, שהוא כל אדם".

הכתב והקבלה מונה דוגמאות לכך: ינהג ברעהו בכבוד, ידרוש שלומו תמיד, ישתתף בצערו, יקבלו בסבר פנים יפות לביתו, ידון אותו לכף זכות, יהיה מוכן לטרוח עבורו, יתנדב לעזור לו בממון, לא יתגאה עליו ועוד.

אולם אין האדם מצווה לתת לחברו את כל ממונו וביתו, שכן אדם רגיל אינו מצפה מחברו שיעשה כך בשבילו.

מצוה זו ראויה לתשומת לב מיוחדת בהיותה שורש ויסוד למצוות רבות בתורה ושורש לכל המידות הטובות. עם זאת לא נשאיר את הדרישה לאהוב את רעהו כמותו כדבר מופשט, אלא ניתן לה ביטויים מעשיים, כפי שהביאו הרמב"ם, החינוך והכתב והקבלה.

איסורי כלאים (פסוק יט)

נאמר בפסוק יט: "אֵת חֻקֵי תְּשִׁמְרוּ..."
כתב רש"י: "חקים - אלו נזירת מלך, שאין מעם לדבר".
לאור דבריו נדבר עם הילדים על כך שישנם ציוויים בתורה המוגדרים כחוקים, שאין טעמם מובן, ואנו מצווים לשומרם על אף שאיננו מבינים טעמם. דוגמא לדבר הוא איסור כלאים שבפסוקנו.
וכפי שכתב הרמב"ם במורה נבוכים (ג, כו): "ואלה הנקראים חוקים - כגון השעמנו... [הם] אשר דברו בהם ז"ל ואמרו: 'דברים שחקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן'".

"בְּהִמְתָּד לֹא תִרְבִּיעַ כְּלָאִים..."

כלאי בהמה - במילים "לא תרביע כלאים" אסרה התורה הרכבה של שני מינים שונים, כלומר לזווג שני מינים שונים של בעלי חיים, כגון סוס וחמור וכיוצא בהם. נוסף שוולדות שכבר נולדו מכלאיים מותר לגדלם ולהשתמש בהם למלאכה.

”שָׂדֵד לֹא תִזְרַע בְּלֵאִים...”

כלאי זרעים – אסור לזרוע יחד שני מיני זרעים בשדה, כגון חיטה ושעורה או פול ועדשה. כמו כן אסור להרכיב שני מיני אילנות מאכל שונים, כגון אתרוג ולימון.

נציין שזריעת שני סוגים זה לצד זה בנפרד מותרת מן התורה, אלא שחכמים קבעו הרחקה מסוימת כדי שלא יתערבבו המינים, וכן מותר לזרוע יחד שני זנים ששייכים לאותה משפחה, כגון זנים שונים של חיטה או זנים שונים של מלפפון.

”וּבְגָד בְּלֵאִים שֶׁעֲטָנוּ לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ”

כלאי בגדים – המילה ”שעטנו”, משמעותה עירוב, כדברי יונתן בן עוזיאל: ”לבוש עירובין”. בגד שעטנו הוא בגד העשוי מצמר ופשתים המעורבים זה בזה.

נדגיש שאיסור זה נאמר דווקא ביחס לצמר ופשתים, כפי שמוזכר **בחומש דברים** (כב, יא): ”לֹא תִלְבַּשׁ שֶׁעֲטָנוּ צִמְרָה וּפְשִׁתִּים יַחְדָּו”, וכפי שמבואר **במסכת כלאים** (פרק ט משנה א): ”אין איסור משום כלאים אלא צמר ופשתים”.

הצמר האסור הוא צמר כבשים ועזים, ולא צמר של בהמות אחרות, כמו גמלים.

נאמר לילדים שיש להיזהר משעטנו בבגדים מסוימים אותם אנו לובשים, ובמיוחד הדבר מצוי בבגדי מבוגרים.

בלימוד איסורי כלאים נתמקד בהגדרת הסוגים השונים בצורה בהירה, ונציין שאיסור זה הוא מחוקי התורה שאין טעמם מובן. נשוב ונזכיר את קטנותנו אל מול חכמת ה' הגדולה.

שפחה חרופה (פסוקים כ-כב)

נאמר בפסוק כ: "וְאִישׁ כִּי יִשָּׁכַב אֶת אִשְׁהוֹתָ שְׁכַבְתָּ זָרַע וְהוּא שְׁפָחָה נְחָרְפָה לְאִישׁ וְהִפְדָּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֲפָשָׁה לֹא נָתַן לָהּ..."

נסביר פסוק זה כרשב"ם, המפרש על פי פשוטו של מקרא, שהאשה עליה מדובר בפסוק זה היא שפחה גויה, כנענית, שטבלה לשם עבדות ולא לשם גירות, ולכן אין דינה כאשה יהודיה מאחר ולא התגיירה, ולא כגויה מאחר שטבלה לשם עבדות אצל ישראל. שפחה זאת חייבת במצוות כאשה, כיון שטבלה לשם עבדות, אך נאסר עליה להנשא לאדם מישראל, מאחר והיא איננה יהודיה. בחומש שמות (בפרשת משפטים) חידשה התורה שאדם שיש לו עבד עברי רשאי לתת שפחה זו לעבדו העברי לאשה, למשך שש השנים בהן הוא עובד אצלו. לכן שפחה זו נקראת "שְׁפָחָה נְחָרְפָה לְאִישׁ", שנחרפת פירושו - מיועדת ומיוחדת, וכדברי הרשב"ם: "מסורה ומיוחדת לעבד העברי", באם ירצה אדוניו. שפחה זו אסורה לישראל אחר, שאיננו עבד עברי, כי "לֹא נִפְדָּתָה", והיא אינה יהודיה, ולא ניתן לה חופשה, כלומר לא השתחררה לחופשי על ידי כסף או שטר (שאילו היתה משתחררת היתה נחשבת כיהודיה גמורה), והשוכב עימה עובר על איסור.

"בְּקִרְתָּ תִּהְיֶה..."

"בְּקִרְתָּ" היא מלשון בקרה, בדיקה וחקירה, כלומר בית הדין יבדקו אם שפחה זו השתחררה או לא, ואם ימצאו שהיא לא השתחררה, היא והשוכב עמה יענשו.

נאמר בפסוק כא: "וְהִבִּיא אֶת אֲשָׁמוֹ לָהּ..."

אם שפחה זו נישאה לעבד עברי - אסור לאדם אחר להיות עמה. ואם עשה כן - אינו חייב מיתה, כדין נואף עם אשת איש, אלא עליו להביא קרבן אשם. האישה עצמה, לעומת זאת, אינה מביאה קרבן, אלא חייבת מלקות.

לאחר לימוד דין שפחה חרופה נוכל להזכיר לילדים את הציווי בו פותחת הפרשה. ישראל נדרשים להיות קדושים לה' ומובדלים משאר העמים, לכן מי שנכשל ופגם בקדושתו, עליו לשוב בתשובה על מעשהו ולהביא קרבן אשם.

נאמר **בפסוק כב: 'וְכַפֵּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאֲשֵׁם לִפְנֵי ה' עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא...'**

נוכל לתאר כיצד הכהן פונה אל החוטא בדברי תוכחה וחיזוק, ומדבר איתו על קדושתם של ישראל ועל הפגם הגדול שנגרם כשאדם מישראל מחלל את קדושתו ושוכב עם שפחה כנענית.

'וְנִסְלַח לוֹ מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא'

ה' ברוב רחמיו מקבל את תשובת החוטאים ומוחל על עוונותיהם.

לא נתעכב בלימוד דין זה, מכיון שמדובר במושגים מורכבים שהילדים לא נפגשים אתם בחייהם (דיני עבדים נוהגים רק כשנוהג היובל). נסביר סוגיה זו בקצרה ונדגיש כמסר עיקרי את מעלתם וקדושתם של ישראל.

איסור ערלה ומצוות נטע רבעי (פסוקים כג-כה)

נאמר **בפסוק כג: 'וְכִי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵכֶל וְעַרְלָתוֹ עָרְלָתוֹ אֵת פְּרִיּוֹ...'**

בפסוק זה אנו נפגשים עם איסור ערלה. איסור ערלה הוא מצוות לא תעשה האוסרת לאכול מפירות העצים בשלוש השנים הראשונות לנטיעתם.

נזכיר שמצוות ערלה נוהגת מן התורה רק בארץ ישראל, כלשון הכתוב **'וְכִי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ'**, ובחוץ לארץ נוהגת מצוות ערלה מהלכה למשה מסיני (ראה בספר החינוך מצוה רמו).

המילים "וְעָרְלָתֶם עֵרְלָתוֹ", משמעותן הרחקה, כמבואר בתרגום אונקלוס שתרגם: "ותרחקון רחקא ית אביה [תרחיקו את פרוין]".

"שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכַל"

משך האיסור הוא: שלוש שנים. למעשה שלוש השנים הללו נמנות לפי שנות העולם ולא לפי שנות הפרי. נמצא שלעיתים העץ נאסר משום ערלה יותר משלוש שנים, ולעיתים פחות משלוש שנים.

פחות משלוש שנים כיצד?

שתיל (או זרע) שנשתל (או נזרע) בט"ו באב, ארבעים וארבעה ימים לפני ראש השנה, נחשבים לו ימים אלה כשנה, וכדי שיצא מאיסור ערלה הוא זקוק לעוד שנתיים בלבד ובט"ו בשבט של השנה השלישית יסתיימו שנות הערלה.

יותר משלוש שנים כיצד?

שתיל (או זרע) שנשתל (או נזרע) אחרי ט"ו באב (ולפני ראש השנה), הימים שלפני ראש השנה אינם נחשבים במנין, ומנין שלוש השנים מתחיל מראש השנה. כלומר בנוסף לימים אלה עליו למנות שלוש שנים תמימות. במקרה זה כל הפירות שיחנטו בשנה הרביעית, החל מראש השנה, מותרים משום ערלה ומאז במשך שנה יש להם דין של נטע רבעי. לא נתעכב עם הילדים על חשבון השנים, ונסתפק בכך שידעו שאת שלוש השנים הללו אנו סופרים משעת הנטיעה, כמצוין ברש"י: "מאימתי מונה לוי? משעת נטיעתו", ושהתאריך הקובע מתי נגמרת שנת ערלה הוא ראש השנה, כדברי המשנה **בראש השנה** (פרק א משנה א): "**באחד בתשרי ראש השנה לנטיעה**".

נוסיף שפירות ערלה אסורים גם באכילה וגם בהנאה, לכן אסור לאדם להשתמש בפירות ערלה להאכלת בהמתו, הכנת צבע וכדו'.

נאמר בפסוק כד: "וּבְשָׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִי קֹדֶשׁ..."

פירות שחנטו בשנה הרביעית הרי הם "קדש הלולים", ובלשון חכמים נקראים 'רבעי'. דינם של פירות אלה הוא, שאינם נאכלים אלא

בירושלים, או שפודים אותם בכסף, ובכסף הפדיון קונים דברי מאכל הנאכלים בירושלים, בדומה לדין מעשר שני. פירות אלו מותרים לאכילה לכל אדם מישראל.

”הלולים לה”

המילה ”הלולים”, משמעותה הלל והודאה. בעל הפירות מעלה את הפירות לירושלים ואוכל אותם בין החומות, כדי להודות לה' סמוך למקום המקדש על כל הטוב שעשה עמו, וכדברי רש"י: "זוה דבר הלולים לה', שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים".

ובעל ספר החינוך (מצוה רמז) כתב:

”שרצה הא-ל להיות האדם מתעורר להלל השם ברוך הוא בתחילת מבחר פירות אילנותיו... ולאכול אותן במקום שבחר מימי קדם לעבודתו”.

וטעם נוסף הביא בעל החינוך:

”ועוד יש תועלת לאדם בהיותו מצווה לאכול במקום ההוא... כי מתוך כך יקבע מושבו או מושב קצת מבניו באותו המקום ללמוד תורה שם, כי שם מורי התורה ועיקר החכמה”.

כלומר ירושלים, היא עיר של תורה, והעלאת הפירות לירושלים תגרום לבעל הפירות ללמוד שם תורה.

והרמב"ן כתב:

”טעם המצוה לכבד את ה' מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה”.

נוסיף ונאמר שבקיום מצוה זו מביע בעל הפירות את תודתו לה' ומביא לפניו מהפירות הטובים ביותר, לכן נותנים מפירות השנה הרביעית שהם כבר בשלים ומובחרים ביותר.

לאחר הבנת מצוות ערלה ומצוות נטע רבעי, נביא את דברי חכמינו

ז"ל במדרש **במדבר רבה** (כה, ג) המדברים על המעלה הגדולה של נטיעת עצים בארץ, ואלו דבריהם:

"מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקדוש ברוך הוא אלא במטע [נטיעת עצים] תחילה, הדא הוא דכתיב [זהו שנאמר בחומש בראשית ב, ח]: 'ויטע ה' אלקים גן בעדן', אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה, הדא הוא דכתיב [זהו שנאמר, כאן]: 'כי תבאו אל הארץ'."

כסיכום לדיבור בשבחה של ארץ ישראל נוכל להביא את דברי אור החיים המצביע על שלוש מצוות שכלולות בפסוק כ"ג:

"שלוש מצוות נאמרו כאן: א. ביאת הארץ, על דרך אומרם (כתובות דף קי עמוד ב): 'הכל מעלין לארץ ישראל' וכו'. ב. לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ. ג. לנהוג שני ערלה."

נאמר בפסוק כה: "ובשנה החמישית תאכלו את פרי..."

בשנה החמישית יוצאים הפירות מאיסור ערלה ונטע רבעי וניתן לאכלם ללא הגבלה.

"להוסיף לכם תבואתו..."

התורה חותמת את מצוות נטע רבעי בהודעה על תוספת ברכה בפירות האילן למי שנשמר מאיסור ערלה ומעלה את פירות השנה הרביעית למקום המקדש, וכדברי רש"י: "המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שנשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות"

מטרת הבטחה זו היא לתת כוח ביד החקלאים להתגבר על הקושי הכרוך באיבוד פירות השנים הראשונות, וכדברי רש"י בהמשך: "היה רבי עקיבא אומר: דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצמער בו הנם, לפיכך נאמר: 'להוסיף לכם תבואתו'."

”אני ה' אלהיכם”

כתב רש"י: ”אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הכפחתי”.

בלימוד מצוה זו נרחיב את הדיבור על חובת ההודאה ומעלת הכרת הטוב לה' על טובו הגדול עמנו. כמו כן נדבר בשבח המתגברים על יצרם, בשבחה של ירושלים ובקדושת הארץ ומעלת נטיעת עצים בה.

איסור חיקוי למנהגי עבודה זרה (פסוקים כו-כח)

נאמר בפסוק כו: ”לא תאכלו על הדם...”

יש מן המפרשים (ראה רמב"ן ורשב"ם) שפרשו פסוק זה לפי פשוטו של מקרא, והסבירו שמדובר באחד ממנהגי הגויים. אנו נעדיף לא לפרש כך, מפני שמנהגי הגויים הם מנהגים שפלים ולא נרצה להפגיש את הילדים עם מנהגים אלו בשלב זה.

לכן נפרש כרש"י שכתב בשם חכמינו ז"ל שהאזהרה שבפסוקנו היא שלא לאכול מבשר קודשים (שלמים, חטאת או אשם) לפני שנזרק דמם על המזבח.

איסור זה הוא מפני כבודם של הקרבנות העולים לפני ה', שאין ראוי שנאכל מבשר הבהמה לפני שנזרק דמה על המזבח ונתקיימה מטרת הקרבן - לכפר על חטאו של המקריב.

לאור דברי האבן עזרא נעמוד על הדמיון בין איסור זה לאיסור ערלה. בדומה לאיסור אכילה על הדם גם באיסור ערלה מצווה בעל הפירות לכבד את ה' ולא לאכול מפירותיו לפני שמביא מהם לירושלים לתת שבח והלל לה'.

”לא תנחשו...”

כתב רש"י: ”כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות: פיתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך”.

המנחש מנסה לדעת עתידות על פי סימנים מסוימים. ישנם סימנים מסוימים שקבעו גויים עובדי עבודה זרה. לדבריהם, סימנים מסוימים רומזים לנזק שעתיד להתרחש, ומי שנתקל באחד מהסימנים האמורים, מוטב שיחזור וישב בביתו כי ממילא מחכה לו יום של כשלונות.

“ולא תענינו”

כתב רש"י: “לשון עונות ושעות, שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לצאת”.

מנהג עובדי אלילים היה לקבוע יום מסוים, כגון יום שלישי, ולהחליט שמזל רע הוא למי שמתחיל בו מלאכה חדשה. התורה אסרה לנחש ולעונן כדי שלא נתנהג על פי חוקיהם השפלים של עובדי האלילים, וכדברי הספורנו: “בל אלה היו דרכים אצלם בהגדת עתידות בסורם מדרכי רוח מהרה ונבואה, לדרכי רוח הטומאה”. וכך כתב בעל ספר החינוך (מצוה רנג):

“שענינים אלו הם דברי שגעון וסכלות גמורה, ולעם קדוש אמיתי אשר בחר הא-ל לא יאות להם שישעו בדברי שקר... שיחשוב כל מוכתו ורעתו וכל אשר יקרהו שהוא דרך מקרי... [בעוד ש]כל הרעות והטוב מפי עליון תצאנה”.

בענין איסור ניחוש נעלה את השאלה: כיצד אליעזר עבד אברהם אמר שהנערה שתהיה מוכנה להשקותו ולהשקות את גמליו, אותה יקח ליצחק, והרי לכאורה סימן זה הוא כמו ניחוש? נענה, שהאיסור הוא לתת סימן סתמי שאין כל קשר הגיוני בינו ובין ההחלטה שבאה בעקבותיו, אך סימנו של אליעזר היה סימן שמעיד על טוב ליבה של הנערה והתאמתה ליצחק. בסימן כזה אין משום ניחוש (ראה חידושי הר"ן חולין דף צה עמוד ב ד"ה והאמר).

נאמר בפסוק כז: “לא תקפו פאת ראשכם...”

התורה אוסרת לגלח את השיער שבין המצח לאחורי האוזניים (שיער הצדעים).

בטעם האיסור כתב הרמב"ם (ספר המצוות לא תעשה מג): "כדי שלא נתדמה לעובדי עבודה זרה, כי בן היו עושים כומרי עבודה זרה, שהיו מגלחים שיער הצדעים".

"וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּאת זְקִנְךָ"

איסור זה הוא שלא לגלח את פאת הזקן. נסב את תשומת הלב למילים "וְלֹא תִשְׁחִית", שמשמעותן גילוח בתער (בסכין), אולם גילוח שאינו על ידי סכין אלא במספרים - מותר. נציין שמכונות הגילוח המותרות עובדות כמו מספריים. גם איסור זה בא להרחיק את ישראל ממנהגיהם של עובדי האלילים.

נאמר בפסוק כח: "וְשָׂרֵט לְנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בְּבִשְׂרֵכֶם..."

דרכם של הגויים היא שבשעה שמת להם מת הם שורטים את בשרם עד זוב דם כדי להביע את צערם. אדם מישראל מצווה להתרחק ממנהג מגונה זה.

איסור זה מוזכר גם **בספר דברים** (יד, א): **"כְּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְּנֻדוּ"**.

מילות הפתיחה של פסוק זה, המציינות כי ישראל הם בניו של מקום, מלמדות אותנו שעם ישראל צריך לסמוך על ה' כבן הסומך על אביו, ולדעת שגם אם מת להם מת קרוב, כל מה שה' עושה הכול לטובה, וכדברי האבן עזרא שם:

"אחר שתדעו שאתם בנים להשם, והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא, ואם לא תבינוהו, כאשר לא יבינו הבנים הקמנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו, בן תעשו גם אתם".

הספורנו מביא טעם נוסף, שכיון שאנו בנים אהובים, ה' נותן לנו חיים גם לאחר המוות, בעולם הבא, וממילא אין להראות צער מופרע על המת, וכך כתב:

"וגם כן אין להצטער מאד בשביל נזק המניע למת במיתתו, כי עם קדוש אתה, מזומן לחיי העולם הבא, אשר קורת רוח בהם יפה מכל חיי העולם הזה".

"ויכתבת קצקע לא תתנו בכם..."

מצוה זו היא מצוות לא תעשה, שלא נחרוט סימן חקוק וקבוע בבשרנו, על ידי דקירה או צריבה בעור, ובתוכם דיו או שאר צבעים שאינם נמחקים, כמנהג הגויים.

איסור חילול בתו לזנות (פסוק כט)

נאמר בפסוק כט: "אל תחלל את בְּתֻךְ לְהִזְנוֹתָהּ..." התורה נתנה לאב אפשרות להשיא את בתו כשהיא קטנה. כאן מזהירה התורה את האב שלא ימסור את בתו הפנויה לשכב עם איש שלא לשם נישואין, וכדברי הרמב"ן:

"בעבור שהבת [הקטנה] ברשות אביה, והוא רשאי בנעוריה לקדש אותה ולהכניסה לחופה... פירש הכתוב שאיננו רשאי למוסרה למי שיהיה זנות, והזהירו מזה בלאו".

כאן נדבר על חובת האב בישראל ואחריותו לדאוג לחינוכה של בתו לחיי צניעות וטהרה ובנין בית על ידי חופה וקידושין מתוך אהבה וקדושה.

"ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה"

אנשי הארץ מוזהרים מפני חיי אישות מופקרים, ללא חופה וקידושין. מי שמחלל את בתו ומפקיר אותה לזנות, הריהו ממלא את הארץ בחטאים חמורים.

קדושת השבת והמקדש (פסוק ל)

נאמר בפסוק ל: "את שבתתי תשמרו..."
 נעלה את השאלה: מדוע שבה התורה להזהיר כאן על שמירת השבת,
 הרי נצטוונו על השבת כבר בתחילת הפרק (בפסוק ג)?
 שאלה זו שואל אור החיים: "צריך לדעת למה חזר לומר פעם שניה מה
 שצוה בתחילת הפרשה."
 נענה, שהתורה חוזרת על מצוה זו מפני חשיבותה. השבת היא יסוד
 האמונה, היא מזכירה לנו שה' ברא את השמים ואת הארץ והוציאנו
 ממצרים, כפי שכתב הרמב"ן:

"האזהרות בשבת [על שמירת שבת, נזכרות] רבות בתורה, כמו
 בעבודת כוכבים [איסור עבודה זרה גם הוא נזכר פעמים רבות
 בתורה], מפני שגם היא [השבת] שקולה כנגד כל המצוות, כי מי
 שאינו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית [מכחיש שה' ברא
 את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי, וממילא] ואין לו
 תורה כלל".

"וימקדשי תיראו..."

אנו מצווים לירא מן המקדש ולנהוג בו כבוד. הנהוג בקלות ראש
 במקום המקדש עובר על מצוות מורא מקדש.
 רש"י מפרט מהי ההתנהגות המחויבת במקום המקדש: "לא יכנס
 [למקדש], לא במקלו ולא במנעלו ובאפונדתו [ארנקו], ובאבק שעל רגליו".
 מקור דבריו של רש"י הוא במשנה במסכת ברכות (פרק ט משנה ה).
 במשנה זו הוסיפו חכמינו ז"ל גם את איסור קפנדריא, כלומר שאסור
 לאדם לעבור במקום המקדש לשם קיצור דרכו.
 מצוות מורא מקדש קיימת גם היום, אף על פי שהמקדש בחורבנו,
 וכדברי הרמב"ם (ספר המצוות עשה פא): "וזהו יתחייב לעולם, ואפילו
 בזמננו זה שהוא חרב בעוונותינו שרבנו... מה שמירת שבת לעולם אף מורא
 מקדש לעולם".

כלומר סמיכות מצוות שמירת שבת למצוות מורא מקדש, מלמדת שכשם ששמירת השבת קיימת לעולם גם מצוות מורא מקדש קיימת לעולם, אף בזמן שבית המקדש חרב.

טעם נוסף לסמיכות שבין שתי המצוות הללו הוא ללמדנו, שעל אף מעלתו הגדולה של המקדש, אין בניינו דוחה את השבת, כמבואר ברש"י.

"אני ה'"

חתימת הציווי במילים "אני ה'" מלמדת שהציווי על מורא מקדש הוא מפני שכירת ה' ששוכן במקדש, כמבואר בספר אלה המצוות של המהר"ם חאגיז (מצוה רנד): "כי לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על מוראו, שנאמר: 'ומקדשי תיראו אני ה'".

איסור אוב וידעוני (פסוק לא)

נאמר בפסוק לא: "אל תפנו אל האבת ואל הידענים..." אוב וידעוני אלו כינויים של מיני כשפים שבעזרתם ניתן לגלות עתידות. בעל האוב מכניס עצם בתוך בית שחיו והעצם מוציאה קול בדרך של כישוף, בעוד הידעוני מכניס עצם של חיה לתוך פיו והעצם מדברת בדרך של כישוף.

וכך כתב בעל ספר החינוך (מצוה רנח):

"שכל אלו ההבלים גורמים לאדם להניח דת האמת העיקרית ואמונת ה' ויפנה אחר ההבל, ויחשוב כי כל אשר יקרהו יהיה עליו [יארע לו] דרך המקרה... וכל זה איננו שוה לו, כי הכל נגזר מאת ארון העולם ולפי מעשה... אשר יעשה האדם יתחדשו עליו מעשים".

"אני ה' אלֵהֵיכֶם"

כתב האברבנאל: "רוצה לומר: משגיח בכם ושוכן בתוככם, ואין ראוי שתבואו לפני טמאים".

כבוד תלמידי חכמים וזקנים (פסוק לב)

נאמר בפסוק לב: "מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָתָּ פָּנָי זָקֵן...". תחילה נסביר שהפסוק מדבר על תלמידי חכמים וקורא להם זקנים מפני שהם זקנים בחוכמת התורה, וכדברי רש"י: "אין זקן אלא שקנה חכמה", וכן מבואר בתרגום אונקלוס: "מן קדם דסב באוריתא תקום [מלפני לומד התורה תקום]".

כלומר המצוה היא לקום בפני תלמיד חכם גם אם אינו זקן. אחר נסב את תשומת ליבם של הילדים לכפילות שבפסוק: בהתחלה מדובר על קימה מפני שיבה ובהמשך על הידור פני זקן. נסביר שכפילות זו באה ללמד שמלבד קימה ("תקום") לפני תלמיד חכם, צריך לכבד ("והדרת") את החכמים בדברים נוספים, למשל לא לחלוק על דבריהם, וכדברי רש"י: "איזהו הידור? לא ישב במקומו, לא יפתור את דבריו" (בדומה למצוות מורא אב ואם שראינו לעיל). נביא גם את דברי הרמב"ם בספר המצוות (עשה רט) על חובת התלמיד לירא מפני רבו, וכך כתב:

"שציונונו לכבוד החכמים ולקום מפניהם ולגדל אותם... ודע שעם היות מצוה זו מחויבת לאנשים כולם בכלל, כלומר לכבד את החכמים ואפילו לחכם ששווה לו בחכמה... דע שיש בכבוד [במצוות הכבוד לחכמים] דברים נוספים על התלמיד [חובות נוספים בהם מחויב תלמידו של החכם]... וכבר אמרו שאינו מותר לחלוק עם רבו... ובבאור אמרו [ובאופן מפורש אמרו חכמים במסכת אבות]: 'מורא רבך כמורא שמים'".

כלומר כל אדם חייב לכבד את חכמי התורה ולהדרם, אולם תלמיד מחויב אף לירא מפני רבו.

אחר נביא הסבר נוסף לכפילות בפסוק על פי דברי חכמינו ז"ל **במסכת קידושין** (דף לג) שלמדו מפסוקנו שמעבר למצות כבוד לתלמידי חכמים (זקן - זה שקנה חכמה) ישנה מצווה נוספת והיא קימה מפני

שיבה, הכוללת גם קימה בפני אדם זקן שאינו תלמיד חכם, וכפי שפסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פרק ו הלכה ט):

"מי שהוא זקן מופלג בוקנה, אף על פי שאינו חכם - עומדין לפניו... ואפילו זקן בותי [גוי] מהדרין אותו בדברים, ונותנין לו יד לסומכו, שנאמר: 'מפני שיבה תקום', כל שיבה במשמע".

בטעם הדבר נאמר על פי דברי הגמרא (שם), שאם הקדוש ברוך הוא האריך את ימיו ושנותיו של אדם עד שהגיע לשיבה - יש מקום לכבוד.

"ויראת מאלקיך אני ה'"

מילים אלו נאמרו אחר הציווי על הכבוד לזקנים מפני הרגלם של צעירים לזלזל בזקנים, ולכן הזהירה התורה לירא את ה' שהוא ציווה על כך ויודע את מעלתם של הזקנים, וכך כתב האברבנאל:

"ועל בן אמר בהידור הזקן: 'ויראת מאלקיך', לפי שמבע הנערים והבחורים לשחוק ולהלעיג מהזקנים, ולכן הזהירם שייראו מהשם, כי אם לא יעשו כן ולא יהדרו פני זקן לא יגיעו להיות זקן כמוהו".

בלימוד מצוה זו נדבר על חשיבות לומדי התורה ועל הכבוד הרב שיש לנהוג בהם. כמו כן נדבר על הכבוד בו התורה מצווה לנהוג עם זקנים, גם אם אינם תלמידי חכמים.

היחס לגר (פסוקים לג-לד)

נאמר בפסוק לג: "וכי יגור אתך גר בארצכם...". פסוק זה מדבר על גר צדק שעזב את בית אביו, ארצו ודתו, ובא להצטרף לעם ישראל, ולהתגייר לשם ה'. נסביר שהתורה מלמדת אותנו שמלבד הכבוד שיש להעניק לחכמים והזקנים, צריך לכבד גם אנשים שלא נולדו כיהודים, וכדברי הספורנו:

"ואחר שהזהיר על כבוד הקדושים [לומדי התורה] הזהיר מלבנות את השפלים [הגרים]".

"לא תונו אתו"

איסור אונאת גר כולל גם אונאת ממון וגם אונאת דברים. כלומר אסור לרמות את הגר בענייני ממון, כמו מקח וממכר, וכדברי הבכור שור: "כשאינו בקי במשא ומתן של ארצכם וקל לאנות אותו". כמו כן אסור לצערו במילים, כדברי רש"י:

"לא תונו - אונאת דברים. לא תאמר לו: אמש היית עובד אלילים ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שניתנה מפי הגבורה?!"

נאמר שפסוק זה עוסק באיסור אונאת הגר, שהוא רגיש במיוחד, ובהמשך בפרשת בהר מדברת התורה גם על איסור אונאה וגרימת צער לכל אדם (כאונאת דברים כלפי בעל תשובה - "זכור מעשיך הראשונים", ציעור חבר בדברים ועוד).

נאמר בפסוק לד: "פְּאֹרַח מִמֶּם יִהְיֶה לְכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם וְאַהֲבַתְּ לּוֹ כְּמוֹךָ..."

מלבד מצוות "ואהבת לרעך כמוך" בה אנו מצווים לאהוב כל אדם מישראל, מוסיפה התורה מצוה מיוחדת: לאהוב את הגר. הגר ראוי לאהבה מיוחדת הן בגלל מעשה הגבורה שגילה עם החלטתו האמיצה לעזוב את בית אביו, את ארצו ואת דתו ולבא להתגיייר, הן בגלל תחושת החולשה הנפשית שחש בשעה שבא למקום חדש שאיננו מכיר, כשהוא בודד ואין לו משפחה התומכת בו, וכדברי בעל ספר החינוך (מצוה תלא):

"שנצטוינו לאהוב הגרים, כלומר שנוהר שלא לצער אותם בשום דבר, אבל [אלא] נעשה להם טובה ונגמול אותם [עמהם] חסד כפי הראוי והיכולת... ואף על פי שיכללחו כמו כן [גם] הציווי בישראל: 'ואהבת לרעך', שהרי גר צדק בכלל 'רעך' הוא, הוסיף לנו השם בו

מצוה מיוחדת לו באהבתו. וכמו כן הדבר במניעה מלרמות אותו
[בציווי מיוחד להימנע מלרמות את הגר]...

משרשי המצוה כי השם בחר בישראל להיות לו לעם קדוש ורצה
לזכותם, ולכן הדריכם וציוום על דרכי החנינה והחמלה, והזהירם
להתעטף בכל מדה חמודה ויקרה... וכמה היא דרך נעימות וחמדה
להתחסד ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו
ואמו ויבוא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה
ובבחירתו באמת. והעובר עליה [על מצוה זו של אהבת הגר]
ומצער אותם או שמתרשל בהצלתם או בהצלת ממונם, או שמקל
בכבודם... ביטל עשה זה, ועונשו גדול מאד"

כדוגמא ליחס האהבה הנדרש כלפי הגר נוכל לתאר באוזני הילדים
את היחס המיוחד שהעניק בועז לרות המואביה. נציין את דברי הערכתו
אליה על שעזבה את עמה, את ציווי לנעריו לדאוג לה באופן מיוחד
ולהיזהר שלא להכלימה, ולבסוף את לקיחתו לו לאשה.
ובהמשך הוסיף בעל **ספר החינוך** (שם) וכתב:

"ויש לנו ללמוד מן המצוה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר
שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחת אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך
[נתעלם ממנו] במצאנו אותו יחידי ורחקו מעליו עוזריו, כמו שאנו
רואים שהתורה תזהירנו לרחם על כל מי שצריך עזר."

לאור דברים אלו נדבר עם הילדים על החשיבות הרבה של העזרה
לכל אדם מישראל שעוזב את מקומו ובא לגור במקום חדש, כמו עולים
חדשים או כל אדם שעובר דירה.

"כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם..."

כתב בעל **ספר החינוך** (שם):

"הזכיר לנו שכבר נכוונו בצער הגדול שהוא שיש לכל איש הרואה
את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נוכרייה, ובזכרנו גדול דאגת

הלב שיש בדבר, וכי כבר עבר עלינו [במצרים], והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמנו על כל אדם שהוא כן".

"אני ה' אלהיכם"

כשם שה' ריחם עלינו והוציאנו ממצרים, כך מצווים אנו ללכת בדרכיו ולרחם על הגרים.

למצוה זו חשיבות רבה. היא מלמדת אותנו מידות יקרות שחשוב להטמיע בילדים: הבנה ורגישות כלפי הגר, אהבה וחמלה, רצון טוב לעזור ויחס מלא הערכה כלפי אנשים שבגבורה רבה בוחרים ללכת בדרך ה', מתוך בירור אמיתי ואהבת האמת.

יושר במסחר (פסוק לה-לו)

נאמר בפסוק לה: "לא תעשו עול במשפט..."

אזהרה זו נאמרה למוכר, שלא ירמה כשהוא מודד את הסחורה. המדידה נקראת משפט כי היא מבררת מהי הכמות האמיתית, כמבואר ברש"י: "ומהו המשפט השנוי כאן? היא המידה והמשקל והמשורה, מלמד שהמודד נקרא דיין, שאם שיקר במידה, הרי הוא כמקלקל את הדין". לאור דבריו נדגיש את אחריותו הגדולה של הסוחר למדוד את הסחורה בדיוק ובצדק, כדיין המברר את הדין בזהירות רבה.

"במדה במשקל ובמשורה"

נסביר על פי רש"י ש'מידה' היא הערכה של גודל הקרקע, ו'משקל' ו'משורה', משמעותם הערכת כמות של מטלטליו, אלא ש'משקל' הוא כינוי ששייך למדידת דברים יבשים, כחיטה, פירות ובדים, ואילו 'משורה' היא כינוי למדידת לח ונוזל, כמו שמן ויין.

נאמר בפסוק לו: "מֵאֲזַנִּי צֶדֶק אֲבִנִּי צֶדֶק אֵיפֶת צֶדֶק וְהִינְי צֶדֶק יִהְיֶה לְכֶם..."

מצוות עשה להכין מידות ומשקולות מכוונות ולבדוק ולתקן את אבני המדידה הישנות, וכך כתב בעל ספר **מצוות השם** (מצוה רנט):

"מצוות עשה לצדק המאזניים, המשקולות והמדות, וליישר אותם בתכלית יושר האמיתית באופן שלא יהיה בהן שום צד רמאות להונות הכריות ולגנוב אותם באמצעותן, אלא יהיו כולם מיושרות ומכוונות אל האמת יפה יפה".

המאזניים הם כלי השקילה, ובאבנים משתמשים כדי ליצור איזון כנגד הסחורה הנשקלת, מכוחו נוכל ללמוד מהו משקלה, וכדברי רש"י: "ששוקלין כנגדם".

'איפה' ו'הין' הם שמות של מידות. ה'איפה' היא מידה של יבש וה'הין' הוא מידה של לח. כדי למדוד היו משתמשים בכלי מדידה מסומנים בשנתות, כלי מדידה אלו קרויים על שם המידות: 'איפה' ו'הין'. נסב את תשומת ליבם של הילדים למילה 'צדק' החוזרת ונשנית בפסוק ארבע פעמים, ונסביר שחזרה זו באה להדגיש עד כמה צריך להיזהר בדיוק המשקולות.

נזכיר לילדים את האזהרה שנאמרה בחומש דברים, בסוף פרשת כי תצא, שאסור לחנווני להשהות בביתו מידות שאינן מכוונות, אף אם הוא אינו מתכוון להשתמש בהן.

"אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם"

ה' הוציאנו מארץ מצרים כדי שנהיה עם קדוש ההולך בדרך טובה וישרה ולא בדרך של שקר ומרמה, וכדברי האברבנאל:

"להניד שמלבד שזה [המרמה במידות] עוול ובלתי ראוי מצד עצמו, הוא גם בן בלתי ראוי... שהוציאם ממצרים ונתן להם חקותיו, וראוי שיהיו חוקים ומשפטים צדיקים".

סיום (פסוק לז)

נאמר בפסוק לז: "וַיִּשְׁמְרֶתֶם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה'"

פרשתנו התברכה במצוות רבות, בהרבה מהן עמדנו על הטעם המחנך לערכי הטוב והיושר, וחלקן טעמן נשגב מבינתנו, לכן מסכמת התורה ואומרת כי באותה מידה שאנו מצווים על המצוות שטעמן מובן ומבואר, כך אנו מצווים על קיום המצוות שאיננו מבינים את טעמן. יחד עם זאת אנו מצווים לדייק בקיום מצוות התורה כפי שניתנו לנו, בלי להוסיף ובלי לגרוע, כדברי הספורנו:

"שכל שמירת החוקים והמשפטים ראוי שתהיה בלי תוספת ובלי גרעון, כי... מעשי ה' ומצוותיו הם בתכלית שלמות, אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע".

נוכל לסיים את הפרק בדבריו של רבנו הרב צבי יהודה קוק (שיחות הרצי"ה לספר ויקרא עמ' 188) המלמדנו כי ריבוי המצוות שבפרשה יונק מן הציווי על קדושת האדם מישראל הפותח את הפרשה, וזו לשונו:

"[בפרשת קדושים] מופיעה רשימה גדולה של מצוות עשה ולא תעשה. ריבוי פרטי הדברים [המצוות שבפרשה] נמשך מהמציאות שאתם קדושים... לקדושה שני פנים הכרחיים: אתם קדושים בתכונת האופי שלכם ומתוך כך הכרחי שתהיו קדושים בגלוי, ואתם נדרשים להיות קדושים על פי רשימת המצוות השייכות למבעיות הקדושה שלכם. [למשל] 'בצדק תשפוט עמיתך' - לדון לבק זכות, 'ואהבת לרעך כמוך', כל אלה הן מצוות הנובעות מתכונת הנפש של ישראל. אתם מצווים להיות מה שהנכם באמת, ביסוד מהותכם... קדושה ותורה שייכות למבע ישראל. 'אתם הדבקים בה' אלקיכם' מחייב שסדר החיים שלכם יהיה סדר של אנשים קדושים".

המסרים העולים מפרק יט

פתיחה: מעלתם של ישראל הקדושים – המצוות מקדשות אותם

1. מעלת הפרשה - פרשה זו נאמרה בהקהל לכל העם: אנשים, נשים וטף.
2. גדולתו של משה - משה דיבר לפני כל העם בקולו וכולם שמעו.
3. מעלת המצוות - מצוות התורה מקדשות את ישראל.

מורא הורים ומעלת השבת

1. זהירות בכבוד ההורים - א. התורה פותחת את רשימת המצוות שבפרשתנו במצוה זו.
ב. גם אם ההורים מבזים את בנם, לא יכעס עליהם ולא יביישם.
2. מעלת השבת - א. מצוות השבת נזכרה בראש מצוות הפרשה, מיד אחרי מצוות מורא ההורים.
ב. השבת מיוחסת לה' כי היא יום מנוחתו של ה'.
ג. מצוות השבת נזכרת בפרק פעמיים, בתחילתו ובסופו.

התרחקות ממנהגי עובדי אלילים

גדולת הבורא - ה' בורא ומשגיח, לעומת אלילי הגויים שאין בהם שום כוח ותועלת.

קרבן השלמים

1. מעלת קרבן שלמים - קרבן שלמים לא בא על חטא אלא בתורת נדבה, ומכונה "קודש ה'", כי גם בעל הקרבן זוכה לקבל מן הבשר וליהנות משולחנו של ה'.

2. **חשיבות מחשבתו של האדם** - אדם שבשעת השחיטה חושב מחשבת פסול - פוסל את הקרבן.
3. **זריזות במצוה** - מצוה לאכול את השלמים ביום הראשון על אף שמבחינה הלכתית אפשר לאוכלו גם ביום השני.
4. **כבודו של הקרבן** - שורפים את הבשר שנותר מהקרבן, כדי שלא יסריח ויתבזה.
5. **הודיה לה'** - קרבן שלמים בא כדי להודות לה' על חסדיו.
6. **שלמים מרבים אהבה ושלוש בעולם** - בעל הקרבן אוכל מבשרו יחד עם אשתו, בני ביתו וכל אוהביו.

מתנות עניים

1. **טוב לב ונדיבות** - מצוות מתנות עניים מחנכת את בעל השדה לגלות טוב לב כלפי העניים ולנדב להם מתבואתו, על אף העמל הרב שהשקיע בכל תהליך הגידול.
2. **כבודו של העני** - התורה מצווה להניח לעניים מהפאה בשדה ולא לתת להם ביד, כדי שלא יתביישו.
3. **השגחת ה'** - ה' מעניש את מי שאינו מרחם על העניים.

גניבת ממון וגניבת דעת

1. **ישרות והכרת הטוב** - מצוה לתת לפועל את שכרו בזמן ולא להלין שכרו אם עבד ביום.
2. **זהירות בכבודו של החלש** - התורה אוסרת לקלל חרש או לשימ מכשול לפני עיוור או כל אדם.
3. **אחוזה** - התורה אוסרת להשיא עצה רעה לזולת.

דיני דיינים

1. **רדיפת אמת וצדק** - הדיינים מוזהרים לדון דין אמת, לא לכבד יותר את הדל ולא להעדיף אדם נכבד.

המסרים העולים מפרק יט

2. **צדקה** - דוד המלך, לאחר שהכריע את הדין, היה בודק אם הנידון שהפסיד בדין זקוק לצדקה.

היחס הראוי לזולת

1. **עין טובה** - מצוה לדון את האדם לכף זכות.
2. **זהירות בכבוד החבר ואהבת השלום** - התורה מזהירה אותנו שלא לרכל על שום אדם, גם אם זה אמת.
3. **מסירות למען הזולת** - אסור להתעלם מחבר שנמצא בסכנה, אלא יש לעשות הכול כדי להצילו, וכל שכן על כלל עם ישראל.
4. **אהבת ישראל** - א. מצוה לאהוב כל אחד כנפשו.
ב. אסור לשנוא אדם מישראל.
ג. אסור לנקום ולנטור.
- ד. מצוה להוכיח את חברו על עבירות שעשה אם יודע איך לעשות זאת.
5. **זהירות בכבוד הזולת** - א. אסור לבייש אדם מישראל.
ב. המוכיח את חברו, יוכיח אותו בצנעה, בנחת ובלשון רכה.

איסורי כלאים

חוקים שאין טעמם ידוע - חלק מאיסורי כלאים הם חוק ואין טעמם ידוע לנו.

שפחה חרופה

מעלת ישראל - ישראל נבדלים משאר העמים ואסורים להתחתן אפילו עם שפחה כנענית שחייבת במצוות כאישה.

ערלה

1. **מעלת הארץ** - נטיעת עצים בארץ ישראל היא מצוה גדולה. הנוטע נחשב כהולך בדרכי ה'.

2. הודיה לה' - את פירות השנה הרביעית מעלים לירושלים, סמוך למקום המקדש, אוכלים אותם שם בקדושה ומשבחים את ה' על הפירות הטובים שנתן לנו.
3. כבוד ה' - את הפירות הראשונים של האילן בשנה הרביעית, כשהם כבר משובחים ביותר, מביאים לפני ה' לירושלים.
4. מעלת התורה ומעלת ירושלים - מעלים את פירות השנה הרביעית לירושלים, כדי ללמוד תורה מפי מורי התורה בירושלים.
5. השגחת ה' - ה' נותן ברכה בפירותיהם של השומרים על מצוות ערלה ונטע רבעי.

איסור אכילת דם, מנחש ומעונן

1. כבוד ה' - אסור לאכול מבהמת קדשים לפני שנזרק דמה על מזבח ה'.
1. התרחקות ממנהגי הגויים - מנחש ומעונן הם אנשים הנוהגים על פי מנהגי הגויים ומעשיהם המקולקלים פוגמים באמונה.

איסור הקפת הראש והזקן, שרט וקעקוע

1. מעלת ישראל - ישראל מוזהרים שלא לנהוג על פי חוקיהם השפלים של הגויים.
2. בטחון בה' - ישראל סומכים על ה' כבן הסומך על אביו, ויודעים שכל מעשי ה' הם לטובה, גם אם אינם מבינים את הטוב שבדבר, כמו במקרה של פטירת קרוב משפחה.
3. נצח ישראל - עם ישראל מזומן לחיי העולם הבא אחרי המוות.

איסור חילול בתו לזנות

- אחריות האב על חינוך בתו - האב מוזהר שלא להפקיר את בתו לזנות.

קדושת שבת ומורא מקדש

1. מעלת השבת - שבת מזכירה שה' ברא את העולם ומהווה יסוד לאמונתנו.
2. בנין המקדש אינו דוחה שבת - למרות מעלת המקדש אין בניינו דוחה את השבת.
3. יראת ה' - הזהירות לירא מן המקדש נובעת מחובת היראה מה'.
4. קדושת המקדש - המצוה להיזהר במורא המקדש קיימת גם כשהוא חרב.

איסור אוב וידעוני

כל מה שנעשה לאדם הוא מאת ה' ואיננו במקרה - אין לפנות לאוב וידעוני.

כבוד תלמידי חכמים וזקנים

1. כבוד התורה - מצוה לכבד תלמידי חכמים ולקום בפניהם.
2. כבוד לזקנים - מצוה לכבדם ולקום מפניהם.

היחס לגר

1. אהבת הגר - ישנה מצוה מיוחדת לאהוב את הגר.
2. הבנה ורגישות - אנו מצווים על יחס מיוחד כלפי הגר, כי היינו גרים במצרים והרגשנו מה מצבו של גר שאין מתייחסים אליו כראוי.
3. טוב לב - מצוה לעזור לגר באופן מיוחד.
4. הערכה לאדם שמגלה גבורה ואהבת אמת - טעם נוסף לציווי לאהוב את הגר.
5. עזרה למי שעובר דירה - כשם שאנו מצווים על עזרה מיוחדת לגר כך עלינו לעזור לכל אדם המגיע למקום חדש.

יושר במסחר

1. **ישרות** - יש לדאוג להכין מאזנים ומידות מדויקות.
2. **שמירה על הצדק** - התורה משתמשת במילה 'צדק' ארבע פעמים בפסוק.

סיום

קיום מצוות בשלמות גם כשאיננו מבינים את הטעם - התורה חוזרת על הציווי לשמור את כל החוקים.

פרק כ

בפרקנו שבעה נושאים עיקריים:

1. עונשו של הנותן מזרעו למולך
2. עונשו של הפונה לאובות וידעונים
3. ציווי להיות קדושים ולשמור מצוות ה'
4. עונשו של מקלל אביו ואמו
5. עונשם של העוברים על איסורי עריות
6. קדושת ארץ ישראל ועם ישראל והבדלתם מן העמים
7. עונשו של בעל אוב וידעוני

פתיחה לעונשי העריות

בפרשת אחרי מות (פרק יח) למדנו את האזהרה על שמירת חוקי התורה והתרחקות מחוקי התועבה של יושבי הארץ הכנעניים, ובפרט מאיסורי עריות. התורה מתארת שם את סופם של יושבי הארץ הגויים שעברו על איסורים אלו - הארץ הקיאה אותם.

ומה עונשו של אדם מישראל שנכשל באיסורים אלו? התשובה לשאלה זו מופיעה בפרקנו בו מפורטים העונשים המוטלים על מי שעובר על האזהרות שבפרשת אחרי מות, בהתאם לדברי חכמינו ז"ל **במסכת סנהדרין** (דך נו עמוד ב): "אין עונשין אלא אם בן מזהירין".

קדושת המשפחה בישראל

לאור מה שלמדנו בפרשיית העריות שבפרשת אחרי מות, נשוב ונאמר בפתח לימודנו שה' בראנו קדושים וציוונו לחיות חיים של

קדושה המתבטאים גם בבנין ביתו של כל אחד מישראל על ידי חופה וקידושין. בעל ואישה מצווים להקים את ביתם מתוך אהבה ואחוה, שלום ורעות, בצניעות ובטהרה, ולהתרחק מכל תועבות העמים שחיים חיי הפקרות כבהמות.

במהלך לימוד הפסוקים נביע זעזוע ממעשיהם השפלים של הכנעניים, ומנגד נדבר על קדושת עם ישראל ועל חיי הצניעות והטהרה שלו, ונדגיש שלושה עניינים:

- א. **קדושת התורה וחוקיה** - כפי שעולה מן האמור בפסוק ח':
 "וְשָׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֵי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם".
- ב. **קדושת הארץ** - כפי שעולה מן האמור בפסוק כ"ב: "...וְלֹא תִקְיֵא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לְשִׁבְתָּ בָּהּ".
- ג. **קדושת ה' וקדושת ישראל הנובעת ממנה** - כמופיע בפסוק כ"ו:
 "וְהִייתֶם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' וְאֲבָדֶל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי".

עונש מוות

בפרשה זו אנו נפגשים מספר פעמים עם עונש מיתה המוטל על מי שעובר על איסור עריות במזיד, בעדים ובהתראה.

חשוב לציין שהמיתות האמורות בתורה נעשות אך ורק על ידי סנהדרין של עשרים ושלושה דיינים, בשונה מדיני ממונות בהם מסתפקים בשלושה דיינים.

ישנם ארבעה סוגי מיתות שבית דין יכולים לחייב, כמפורט במסכת סנהדרין: סקילה, שריפה, הרג וחנק.

הסקילה היא המיתה החמורה ביותר והחנק הוא המיתה הקלה ביותר. כשהתורה כותבת את המילים "דמיהם בס" או "דמיו בו" כוונתה לסקילה (ראה רש"י בפסוק ט), ובמקומות בהם נאמרה מיתה סתם, הכוונה היא לחנק (ראה רש"י בפסוק י).

במהלך הלימוד נסתפק בהסברת המיתה המדוברת פעם אחת בלבד וכך לדוגמא, נדבר על הסקילה רק בפסוק ל' ועל החנק רק בפסוק י'.

בשאר המקומות בפרק נציין שהעובר על איסור עריות חייב מיתה אך לא נכנס לפרטים (כדי לא להרחיב בתיאורים קשים לילדים).

בעניין חומרת עונש מוות נדגיש מספר דברים:

א. העונש החמור מורה על חומרת העבירות. כמו כן נזכיר שמדובר באדם שהעז פניו ועבר על העבירה במזיד, למרות התראת העדים, ואמר במפורש: "יודע אני שאתחייב על מעשה זה מיתה ואף על פי כן אני עושה".

ב. דין מוות מתבצע רק לאחר דיון מעמיק בכובד ראש על ידי עשרים ושלושה מחכמי העיר הגדולים, כולם צדיקים ויראי ה', בעלי מידות ורחמנים, כמבואר **ברמב"ם** (הלכות סנהדרין פרק ב הלכה ז): "בית דין... צריך שיהא בכל אחד מהן... חכמה וענוה ויראה ושנאת ממון ואהבת האמת". ובהלכה ד' שם כתב: "אין מעמידין בכל הסנהדרין... מי שאין לו בנים, כדי שיהא רחמן".

נאמר לילדים שבשל הדרישות והחקירות הרבות שחוקרים הדיינים את העדים, הריגתו של אדם על ידי בית דין היתה ענין נדיר, וכדברי חכמינו ז"ל **במסכת מכות** (פרק א משנה י): "סנהדרין ההורגת אחד בשבוע [בשבע שנים] נקראת חובלנית".

ג. מיתתו של החוטא מכפרת על חטאו הגדול, ומשום כך החוטא צריך להתוודות לפני מותו, וכדברי **הרמב"ם** (הלכות שופטים פרק יג הלכה א): "...אומר לו: התוודה, שכן דרך כל המומתין מתוודים, וכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא. אם אינו יודע להתוודות אומרים לו: אמור, תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי".

ד. העונש החמור ירתיע את ישראל ויגרום להם להימנע מעשיית מעשים חמורים אלו במשך שנים רבות, כנאמר **בספר דברים** (יז, יג): "וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיִּירְאוּ וְלֹא יִזְדוּן עוֹד".

עונש המיתה, מלבד כוח ההרתעה שבו, מברר בקרב העם מהו חומרתם של איסורים אלו שעונשם מיתה, ומהו ערכו של עם ה' המוזהר מכל תועבה וקלקול.

ה. ממקרים אלו בהם אדם מתחייב מיתה, עולה ערך הכרת הטוב המוטל על כל מי שזוכה לחיים. אדם שכופר בטובת ה' ועובר על דברו בעזות מצח - לא ראוי לחיים, הלוא כל עניינם של ישראל הוא לעבוד את ה' ולהודיע שמו בעולם, וכדברי הנצי"ב בספר דברים (כט, א): "מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, על מנת בן ברא עולמו, שיהא נמלא כבודו בכל הבריאה, ועל מנת בן לקחנו לעמו ועבדיו, שיהיה נתמלא זה התבלת על ידינו, אם בן בכל אופן שההכרח ניתן להניע לידי כך אין לנו להתרעם על זה כלל".

ו. למרות העובדה שמדובר בחוטא שעבר עבירה חמורה ביותר, בעדים ובהתראה, התורה ציוותה להמיתו בדרך מכובדת כמה שניתן, וכדברי חכמינו ז"ל (פסחים דף עה עמוד א): "ואהבת לרעך כמוך" - ברור לו מיתה יפה".

לאחר פתיחה זו ניגש ללימוד הפסוקים לפי הסדר. כפי שציינו בפתיחה לפרשת אחרי מות, במהלך לימוד הפסוקים נשתמש בלשון התורה "לשכב", ונוסיף שהכוונה היא כדרך ששוכבים איש ואשתו. במהלך הלימוד נשרה אוירה של כובד ראש וקדושה. כך לימדו אבותינו במשך כל הדורות וכך ננהג גם אנחנו.

עונשו של הנותן מזרעו למולך (פסוקים א-ה)

נאמר בפסוקים א-ב: "וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר..."

פרק זה מלמד אותנו מה עונשם של הנכשלים באיסורי עריות, פסוקים אלו הם פסוקי הפתיחה לפרקנו. נעורר את השאלה: מדוע חוזרת התורה בפרקנו על איסורי העריות, לאחר שציוותה עליהם בהרחבה בפרק י"ח?

נשמע את תשובות הילדים, ונשיב, שבהתאם לכלל שאמרו חכמינו ז"ל **במסכת סנהדרין** (דף נו עמוד ב): **"אין עונשין אלא אם כן מזהירין"**, בפרק י"ח הזהירה התורה על איסורים אלו, ובפרקנו מלמדת התורה מהו העונש של העובר עליהם, וכדברי **רש"י** כאן: **"ואל בני ישראל תאמר - עונשין על האזהרות"**.

"איש איש... אשר יתן מזרעו למלך..."

נזכיר את דברי **רש"י** בפרשה הקודמת (ויקרא יח, כא), שהעברת הבנים למולך היתה עבודה זרה שבה העבירו עובדי האלילים את בניהם באש לשם עבודה זרה הקרויה 'מולך'. נגנה בחריפות את האכזריות הרבה של עובדי האלילים שהגיעו לשפל כזה. נדגיש לעומת דרכם השפלה של עובדי האלילים, את דרכה של התורה המלאה נעימות וטוב, וכדברי בעל **צרוך המור**: "זוה [העברת בנים במולך] אכזריות גדולה, הפך מהמידות הרחמניות הנוכרות [שראינו במצוות בפרק הקודם]".

"מות יומת עם הארץ ורגמהו באבן"

נסביר את הביטוי **"עם הארץ"** כפשוטו: העם היושב בארץ, כפירוש **האברבנאל**, ונוסיף את פירושו של **רש"י**: **"עם שעתידין לירש את הארץ"**, כלומר עם ישראל, העם שארץ ישראל ניתנה לו ירושה. לצד פירושים אלו נביא גם את מדרש חכמינו ז"ל המובא ב**רש"י** כפירוש ראשון: **"עם שבנינו [בגללו] נבראת הארץ"**.

עונשו של המעביר בנו במולך חמור ביותר - רגימה באבנים. זאת בשל חומרת החטא, מתוך מטרה לעקור גילויים של אכזריות מישראל. נאמר ב**פסוק** ג: **"ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו..."**

ה' יכרית כל מי שנותן מזרעו למולך אף מחיי עולם הבא, וכדברי **הספורנו**: "זוה [דברי הפסוק 'והכרתי אותו'] בהכרח יובן לחיי עולם, אחר שרגמוהו באבן [לפני כן], שאין עוד להכריתו בעולם הזה".

והאברבנאל כתב: "כי כמו שהיה המוסר עצמו על קדושת השם שכרו גדול מלפרש ואין בריה יכולה לעמוד במחיצתו, כך המוסר עצמו ובניו על עבודת כוכבים, היה ראוי שיגדל עונשו בעולם הזה ובעולם הבא".

"למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי"

"מקדשי" זה בית המקדש. מעשה כה חמור מביא טומאה לבית המקדש ומסלק את השכינה, כדברי הספורנו.

כמו כן מעשה המולך מצביע על זלזול בעבודת בית המקדש, וכדברי בעל צרור המור: "ואחר שהוא רוצה לכבד העבודה זרה בעבודה זו [בהעברת בנו למולך], וחושב כי עבודת הקרבנות של המקדש אינן נערכות בערכה [אינן שוות ערך לעבודה זרה]".

נאמר בפסוקים ד-ה: "וְאִם הָעַלְמִים יַעֲלִימוּ עִם הָאָרֶץ אֶת עֵינֵיהֶם מִן הָאִישׁ הַהוּא... וְשָׁמְתִי אֹנִי אֶת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ..."

כתב רש"י: "ובמשפחתו - אמר רבי שמעון: וכי משפחתו מה המאה? אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס, שאין כולם מוכסין, שכולם מחפין עליו".

כלומר ה' מעניש את בני משפחת האב שמעביר את בנו למולך, מפני שהם מגנים עליו ותומכים במעשהו.

לאור זאת נתאר התנהגות ראויה של בני משפחה במקרה נורא כזה, עליהם לקום ולמחות נגד האב ולהיאבק עמו בכל כוחם. אסור להם לאפשר לו לעשות מעשה כה אכזרי.

"וְהִכַּרְתִּי אֹתוֹ וְאֵת כָּל הָזִגִים אַחֲרָיו..."

אם משום מה לא יבוא האב על עונשו בידי אדם, יגיע עונשו משמים - ה' יקצר את חייו.

כתב רש"י: "אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת, אלא ביסורין".

כלומר עונש כרת מוטל רק על החוטא עצמו, ואילו מי שמגן עליו נענש ביסורים. על אף שסייעו לפשע, הקל ה' בעונשם כי סוף סוף לא הם עשו את המעשה עצמו.

עונשו של הפונה לאובות וידעונים (פסוק ו)

נאמר בפסוק ו: "וְהִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְעֹנִים..."
נזכיר את דברי רש"י בפרשה הקודמת (ויקרא יט, לא), שעובדי עבודה זרה היו מבקשים לגלות עתידות בעזרת בעלי האוב והידעונים. בעל האוב מכניס עצם בתוך בית שחיו ומשמיע קול בדרך כישוף, והידעוני מכניס עצם של חיה לתוך פיו ומשמיע קול בדרך כישוף. החזרה על איסור זה מלמדת על חומרתו הרבה.

"וְהִכַּרְתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ"

בסוף הפרשה נאמר שבעלי אוב וידעוני חייבים סקילה, לכן מבאר **האבן עזרא** שכאן מדובר במקרה בו משום מה לא הומתו על ידי בית דין, ואלו דבריו: "טעמו כאשר אכרית הנותן מזרעו למולך בסתר או בגלוי אם לא ימיתוהו עם הארץ, בן אכרית הוונה מאחרי לפנות אל האובות".

ציווי להיות קדושים ולשמור מצוות ה' (פסוקים ז-ח)

נאמר בפסוק ז: "וְהִתְקַדְּשִׁתֶם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"
התורה מזהירה אותנו להיות קדושים ולהתרחק מתועבות עובדי כוכבים וממעשיהם השפלים כי נבחרנו להיות עמו של ה', עם קדוש.

נאמר בפסוק ח: "וְשָׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' מִקְדְּשֵׁיכֶם"
חוקי התורה הם טובים וישרים, על ידיהם אנו נעשים קדושים ומובדלים משפלות עבודתם הזרה של האומות.

עונשו של מקלל אביו ואמו (פסוק ט)

נאמר בפסוק ט: "כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלֵל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת..."

התורה פותחת בעונשו של מקלל אביו ואמו, בדומה לפתיחת הפרק הקודם שפתח במצוות מורא הורים. הדבר מלמד כמובן על חשיבותה הגדולה של המצוה.

"דָּמְיוֹ בּוֹ"

בכל מקום בו כתוב "דָּמְיוֹ בּוֹ" או "דמיהם בס" הכוונה היא למיתה החמורה ביותר, מיתה בסקילה, כמבואר ברש"י.

עונשם של העוברים על איסורי העריות

(פסוקים י-כא)

נאמר בפסוק י: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ...". המילה "יִנָּאֵף", משמעותה ישכב עם אשת חברו. מעשה נורא זה פוגע קשות בקשר הטהור שבין איש ואישה בעם ישראל.

"מוֹת יוּמָת הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת"

נאמר שבמקום בו כתובה מיתה סתם הכוונה היא למיתה בחנק, כפי שכתבנו בהקדמה לפרק, וכדברי רש"י: "כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק".

נאמר בפסוק יב: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשָּׁב אֶת פִּלְתּוֹ... תִּבֶּל עֲשׂוֹ..."

"פִּלְתּוֹ" היא אשת בנו. את המילה "תִּבֶּל" נפרש כפירושו הראשון של רש"י, מלשון גנאי וכיעור.

נאמר **בפסוק יד**: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת אִמָּהּ זָמָה הוּא..."

המילה "זָמָה", פירושה עצת החטא, כמבואר בתרגום אונקלוס.

"בְּאִשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתֶּהָ..."

המשנה בסנהדרין (פרק ז משנה ב) מלמדת ששריפה האמורה כאן היא מיתה מהירה בה רק המעיים נשרפים ולא כל הגוף. אין שורפים את החוטא בצורה אכזרית בתוך מדורת אש כמנהג הצדוקים, אלא מכניסים לפיו של החוטא עופרת רותחת והיא ממיטה אותו מהר מאוד. חכמינו ז"ל בגמרא (פסחים דף עה עמוד א) דרשו: "ואהבת לרעך כמוך" - ברור לו מיתה יפה", ובהתאם לכך הסבירו שאין מדובר בשריפה על ידי מדורה, אלא בדרך הרבה יותר קלה.

מיתה בשריפה היא השניה בחומרתה והיא ניתנת אך ורק בשני מקרים, שאחד מהם הוא המקרה שבפסוקנו - לוקח אישה ובתה. חטא שפל זה מתאים רק לכנעניים השפלים, ואף על פי כן התורה הזהירה אותנו לנהוג באיש ישראל שנכשל בדבר מתוך רחמנות ולהמיתו בכמה שפחות ייסורים.

לולא מסורת חכמינו ז"ל היינו טועים בהבנת הפסוק ומענישים את החוטא בעונש קשה ואכזרי, כמנהג הצדוקים. ננצל הזדמנות זו לדבר על חשיבות העברת מסורת התורה שבעל פה.

נאמר **בפסוק טו**: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׂכָבְתוֹ בְּבִהְמָה... וְאֶת הַבְּהֵמָה תִּהְרַגוּ"

יש גויים שהגיעו לשפל מדרגה שאי אפשר להבינו ושכבו עם בהמות. התורה מדריכה אותנו להתרחק ביותר מתועבה שפלה כזו.

נאמר **בפסוק יז**: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אָחֵתוֹ... וְרָאָה אֶת עֲרוֹתָה..."

הביטוי "וְרָאָה אֶת עֲרוֹתָה", משמעותו שהאח מגלה את ערות אחותו

על ידי ששוכב עמה, כמבואר ברמב"ן: "ואמר: 'וראה את ערותה' [השתמשה התורה בלשון ראייה] דרך מוסר, כי הכתוב יכנה בעריות, פעם יקרא הבעילה 'גילוי ערוה'... וככאן יכנה אותה בראיה".

"חֶסֶד הוּא..."

נפרש כהסברו הראשון של רש"י שמשמעות המילה "חֶסֶד" כאן, היא חרפה, על אף שבדרך כלל המילה "חֶסֶד" היא חיובית ובאה במשמעות של עזרה לזולת.

נאמר בפסוק יח: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשֶּׁה דָּוָה..."

"אִשֶּׁה דָּוָה" היא אישה נידה. דם שיוצא מרחם האישה, כדרך הנשים, הוא טמא, ומטמא את האישה בטומאת נידה.

"אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה וְהוּא גִלְתָּה אֶת מְקוֹר דְּמִיָּה..."

המילה "מְקוֹרָהּ", פירושה מקום יציאת הדם, והמילה "הֶעֱרָה", פירושה גילוי.

נאמר בפסוק כ: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת דָּדָתוֹ... עֲרִירִים יִמְתּוּ"

המילה "עֲרִירִים" היא כינוי לאנשים שמתים בלי להשאיר צאצאים, כמבואר ברש"י: "בתרגומו: בלא ולד... יש לו בנים - קוברן, אין לו בנים - מת בלא בנים".

נאמר בפסוק כא: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשֶּׁת אָחִיו נִדָּה הוּא..."

במילים "נִדָּה הוּא" מבקשת התורה לומר שמעשה זה מגונה ומאוס, ולא במשמעות של אישה נידה (שעליה למדנו בפסוק יח), כמבואר ברש"י.

קדושת ארץ ישראל ועם ישראל והבדלתם מן העמים

(פסוקים כב-כו)

נאמר בפסוק כב: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי... וְלֹא תִקְיָא אֶתְכֶם הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לְשֹׁבֵת בָּהּ"
ארץ ישראל היא הארץ המובטחת לאבותינו ולנו, קדושתה אינה
סובלת מעשים שפלים כמו אלה המנויים בפסוקים שלמדנו, וכפי
שלמדנו בפרשת אחרי מות (ויקרא יח, כה) את דברי הרמב"ץ שכתב:

"החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות
העושות... אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב, היא נחלת ה' מיוחדת
לשמו לא נתן עליה מן המלאכים... בהנחילו אותה לעמו המיוחד
שמו זרע אוהביו וזהו שאמר: 'והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי
הארץ'... והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי
המצוות להיותם לשמו... והנה הארץ שהיא נחלת ה' הנכבד תקיא
כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי עבודה זרה ומגלים עריות..."

נאמר בפסוק כד: "וְאָמַר לְכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדָמְתְּכֶם... אֶרֶץ זָבַת חֵלֶב
וְדִבְשׁ..."

ארץ ישראל, מלבד הברכה הרוחנית שיש בה, היא מובחרת גם
מבחינה חומרית, פירותיה טובים ומתוקים והחלב מצוי בה בשפע.
ברכה זו מביאה בריאות ושמחה לעם היושב בה, ומתוך כך יכולים
ישראל לעבוד את ה' בנחת ובשלוה.

"אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים"

ה' הוא אלקי ישראל המבדילים מן העמים.

נאמר בפסוק כה: "וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לְטַמְאָה..."

נעורר את השאלה: מדוע מדברת התורה על מאכלות אסורות בתוך
פרשת עריות?

נשיב, שאיסור מאכלות האסורות שייך להבדלת ישראל מן העמים. גם איסורי עריות וגם מאכלות אסורות מעידים על קדושת ישראל והבדלתם מן הטומאות ומן האומות.

נאמר בפסוק כו: "וְהָיִיתֶם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי"

קדושת ישראל באה לידי ביטוי על ידי היבדלותם משפלות מעשי הגויים. כדי להגיע למעלה זו עלינו להתגבר על הרצונות והנטיות השליליות על ידי לימוד התורה ושמירת חוקיה הקדושים, וכדברי המלבי"ם:

"ופה דיבר מההבדלה התוריית [של התורה] בדברים שנפשו של אדם מחמדתו, וטוב בזה הכובש מן הצדיק הגמור, כי בהיות יצרו מסיתו לעבור עבירה והוא כובש יצרו מפני מצוות השם, נמצא פורש מן העבירה בבחירה וכבישת היצר ומקבל עליו עול מלכות שמים, ועל זה אמר שנית: 'ואבדיל אתכם מן העמים', על ידי מצוות התורה".

המילים "אני ה' אלקיכם" מופיעות פעמים רבות בפרקנו כדי ללמדנו שה' קדוש, ועל כן גם עלינו מוטל ללכת בדרכיו ולהיות קדושים. בסיום הפרק נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך שפרשתנו פותחת בציווי "קדושים תהיו" וגם מסיימת בציווי על הקדושה.

נוכל לציין שוב כי בפרקנו נזכרות קדושות שונות:

קדושת התורה וחוקיה כפי שמופיע בפסוק ח': "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַקְּטָוִי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' מִקְדְּשֵׁיכֶם".

קדושת הארץ כפי שמופיע בפסוק כ"ב: "...וְלֹא תִקְיֹא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לְשֹׁכֵת בָּהּ".

וקדושת ה' וקדושת ישראל הנובעת ממנה, כפי שעולה מן האמור בפסוק כ"ו: "וְהָיִיתֶם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי".

עונשו של בעל אוב וידעוני (פסוק כז)

נאמר בפסוק כז: "וְאִישׁ אִוָּ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָּהֶם אֹב אוּ יָדְעוֹנֵי מוֹת יוֹמָתוֹ..."

נעלה את השאלה: מדוע התורה חוזרת על עונשם של בעלי האוב והידעוני (ראה פסוק ו)?

נשיב, שהדבר בא ללמדנו שקיים הבדל בין חוטא במזיד בלא עדים והתראה, שחייב כרת בלבד, שהיא מיתה בידי שמים, לעומת חוטא במזיד בעדים ובהתראה, שחייב סקילה, שהיא מיתה על ידי בית הדין. בכך מלמדת אותנו התורה על כל חייבי כרת, שחייבים מיתה רק כשהיו עדים והתראה, כדברי רש"י כאן.

לבסוף נביא את דברי בעל הטורים שמדגיש בפסוק זה את קדושתם של ישראל שאינם צריכים להזדקק לבעלי אוב וידעוני, כי ה' שוכן בס: "כי אני הברלתי אתכם מן העמים והשריתי שכינתי ביניכם ואינכם צריכים לאוב וידעוני כשאר אומות שאין עמהם נביא".

והספורנו כתב שבכל האיסורים והעונשים הנזכרים בפרקנו היתה כוונת ה' "לקדש את ישראל, הנה מי שיסור מזה באוב או ידעוני, אשר ענינם כולו תעוב הנפש, על היפך כל המכוון [היפך כל כוונת ה' לקדש את ישראל], ראוי שיסקל בלי ספק".

המסרים העולים מפרק כ

עונשו של הנותן מזרעו למולך

1. אין עונשין אלא אם כן מזהירין - התורה הזהירה על המולך בפרק י"ח ורק בפרק כ' מציינת את העונש.
2. אכזריותם של עובדי עבודה זרה לעומת רחמנותם של ישראל - עונשו של המעביר בניו באש למולך הוא עונש מוות, כדי לעקור את מידת האכזריות מישראל.
3. כבוד המקדש ועבודת הקרבנות - ה' מכרית מהעולם הבא את מי שמעביר בניו למולך, כי בחטאו זה מבזה הוא את עבודת המקדש בכך שמקריב קרבנות למולך במקום לה'.
4. מניעת רשע בישראל - ה' מעניש את בני משפחתו של מעביר בניו למולך כשהם מגנים עליו ולא מוחים בו ומונעים ממנו את המעשה.

עונשו של הפונה לאובות וידעונים

חומרת הפניה לאוב וידעוני - הפונה אליהם במזיד, ללא עדים והתראה, חייב כרת.

עונשו של מקלל אביו ואמו

מורא הורים - התורה מציבה את עונשו של מקלל הוריו לפני רשימת העונשים האחרים.

עונשם של העוברים על איסורי עריות

אין עונשין אלא אם כן מזהירין - התורה מזהירה תחילה על העריות (בפרק יח) ורק לאחר מכן אומרת את העונש (בפרק כ).

קדושת ארץ ישראל ועם ישראל והבדלתם מהעמים

1. קדושת ה' - ה' מצווה להתרחק ממעשי תועבה של עריות.
2. קדושת ישראל - ה' הבדיל אותנו מן העמים להיות עמו ומתוך כך הבדילנו ממעשים שפלים של עריות ומאכלות אסורות.
3. קדושת ארץ ישראל - ארץ ישראל היא נחלת ה' וקדושתה אינה סובלת מעשי תועבה, לכן היא הקיאה את יושביה הכנעניים שגילו עריות.

סיכום פרשת קדושים

ה' אלקי ישראל בחר בנו מכל העמים להיות לו לעם קדוש וציוונו שנהיה קדושים כמותו. עלינו להיות יראים מלפניו בכל הליכות חיינו וללכת בדרך התורה והמצוות.

בפרשתנו נאמרו מצוות יסודיות רבות שהן גופי תורה: מצוות לא תעשה המרחיקות אותנו מעשיית רע ומצוות עשה המביאות אותנו לטוב, מצוות שבין אדם לחברו המביאות אותנו לאהבה, חמלה, יושר, צדק וכל מידה טובה בהנהגתנו עם הבריות, ומצוות שבין אדם למקום המדריכות אותנו להתקדש במעשינו ולהתרחק משפלות מעשיהם של עובדי האלילים.

ליחס מיוחד של כבוד ראויים חכמי ישראל העוסקים בתורה ודבקים בה, ועל ידי כיבודם עולה כבודה של התורה ושל ההולכים בדרכיה. כדי שדברים אלו יחקקו בלב העם, ציוה ה' את משה להקהיל את כל העדה - גברים, נשים וטף - ולהשמיע את גופי התורה באוזניהם. בחתימת הפרשה באה פרשיית העריות המבררת את הבדלתנו מן העמים. חוקי התורה הקדושה מביאים אותנו לחיי קדושה וטהרה ומבדילים אותנו ממנהגייהם השפלים והמופקרים של הגויים. ארץ הקודש מקבלת את בניה באהבה וברצון ככל שהם מקפידים יותר על שמירת מצוות התורה הקדושה, כאם השמחה בבא בניה לתוכה.

לעילוי נשמת

הורינו היקרים

הר"ר שלמה זלמן ומרת יוכבד

רחמני זצ"ל

הרב דוד יצחק ומרת רחל

אלטשולר זצ"ל

הוקדש על ידי ילדיהם

לזי יצחק ויהודית רחמני הי"ו

